

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

**DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN SANAT VE SANATÇI
FAALİYETLERİNE ETKİSİ:
COVID-19 ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURAN MANAFZADE

İSTANBUL, 2021

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN SANAT VE SANATÇI
FAALİYETLERİNE ETKİSİ:
COVID-19 ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURAN MANAFZADE

Tez Danışmanı: DR. ÖĞR. ÜYESİ PERİHAN TUĞÇE ASLAN

İSTANBUL, 2021

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

01/01/2021

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Program Adı:	LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ - İŞLETME FAKÜLTESİ
Öğrencinin Adı Soyadı:	TURAN MANAFZADE
Tezin Adı:	DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN SANAT VE SANATÇI FAALİYETLERİNE ETKİSİ: COVID-19 ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Tez Savunma Tarihi:	04.02.2021

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı:	DR. ÖĞR. ÜYESİ PERİHAN TUĞÇE ASLAN	
2. Üye :	PROF. DR. MEHMET YAMAN ÖZTEK	
3. Üye :	PROF. DR. FATMA ULUCAN ÖZKUL	

TEŞEKKÜR

İŞletme yüksek lisans programında iki dönem boyunca seçtiğim keyifli ders programları ve tezimin hazırlanma süreci boyunca tüm desteğinden dolayı Sevgili DanıŐman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Perihan Tuğçe Aslan'a teşekkürlerimi sunarım. Yine bu süreçte tüm desteğinden ötürü Sevgili Hocam Prof. Dr. Mehmet Yaman Öztekte ve Sevgili Prof. Dr. Fatma Ulucan Özkul'a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca yanımda olan aileme, Muhlis Ünaldı'ya, Erbay Şirin'e, Yiğitcan Kesendere'ye ve mülakat için kıymetli zamanlarımı ayırarak, fikirlerini tüm samimiyetiyle paylaşan Abuzar Manafzade, Teymur Rzayev, Cem Mansur, Asena Ökte, Bektaş Ozan Kutlar, Bülent Külekçi, Cihat AŞkın, Ecesu Sertesene, Evren Ekşi, Hasan Uçarsu, Kağan Yıldız, Levent Üzümcü, Nihan Atalay, Pervane Alizade, Turgay Yıldız ve Uğur Arslan Cabiroğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

İSTANBUL, 2021

Turan Manafzade

ÖZET

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN SANAT VE SANATÇI FAALİYETLERİNE ETKİSİ: COVID-19 ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Turan Manafzade

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ İŞLETME FAKÜLTESİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Perihan Tuğçe Aslan

01.2021, 82 sayfa

Dijital dönüşüme, sanatını teknolojik ve dijital araçlar ve sosyal ağlar aracılığıyla icra edip sergileyen sanatçıların bakış açısından bakmak gerekirse; sınırlamaların ortadan kalktığı, anında tüm dünyaya ulaşabilmesini sağlayan bir oluşumdan bahsetmek doğru olacaktır. Fiziki mekanlarda seyirci, dinleyici ve katılımcılarla buluşan ve alkışlanan sanatçıların dijital ortamda insanların, topluluğun tepkilerini anında alamaması ya da farklı şekillerde alması ise işin manevi, psikolojik ve ruhsal taraflarıdır. Dönüşüm çerçevesinde Covid-19 döneminin başlamasıyla birlikte tüm dünyayı etkisi altına alan yepyeni dijital bir dönemin tohumları ekilmiştir. Dünyanın farklı ülkelerinde yapılan araştırmalar sanatçıların pandemi dönemindeki çaresizliğini büyük ölçekte kanıtlar nitelikte. Covid-19'un ağır ekonomik boyutlarıyla birlikte çoğu sanatçı mesleği dışında işlere yönelmiş, bunun yanında çoğu sanatçı sesini, dijital platformlardan online etkinlikler ve canlı konserler, sergiler gerçekleştirerek duyurmaya çalışmış ve halen de duyurmaya devam etmektedirler.

Bu çalışmada derinlemesine mülakat tekniği ile röportaj yapılmıştır. Çalışma grubunu üç opera sanatçısı, üç tiyatro sanatçısı, iki resim sanatçısı, bir piyano sanatçısı, bir keman sanatçısı, bir

klarinet sanatçısı, bir flüt sanatçısı, bir dans sanatçısı, bir caz sanatçısı, bir besteci ve bir orkestra şefi oluşturmaktadır. Veriler derinlemesine görüşmeleri analiz etmek için betimsel içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; sanatsal etkinlikler pandemi sonrasında dijital ortamda ve canlı şekilde birlikte devam edeceği, pandeminin sanata ve sanatçıya çok farklı şekillerde etkilerde bulunduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, Sanat, Pandemi, Dijital Sanat, COVID-19

ABSTRACT

DIJİTAL DÖNÜŞÜMÜN SANAT VE SANATÇI FAALİYETLERİNE ETKİSİ: COVID-19 ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Turan Manafzade

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İŞLETME FAKÜLTESİ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Perihan Tuğçe Aslan

01.2021, 82 Page

If we need to look at digital transformation from the perspective of the artists who perform and exhibit their art through technological and digital tools and social networks; It would be correct to talk about a formation in which restrictions are eliminated and that provides instant access to the whole world. The fact that the artists who meet with the audience, listeners and participants in physical spaces and are applauded cannot get the reactions of the people and the community instantly or in different ways in the digital environment are the spiritual, psychological and spiritual aspects of the work. With the start of the Covid-19 era within the framework of the transformation, the seeds of a brand new digital era that affected the whole world were planted. Studies conducted in different countries of the world prove the despair of the artists during the pandemic period on a large scale. With the heavy economic dimensions of Covid-19, most artists have turned to jobs outside of their profession, besides, many artists have tried to announce their voices by organizing online events, live concerts and exhibitions on digital platforms and still continue to make them heard.

In this study, an interview was conducted using the in-depth interview technique. The working group consists of three opera singers, three theater artists, two painting artists, a piano artist, a violin artist, a clarinet artist, a flute artist, a dance artist, a jazz artist, a composer and an orchestra conductor. The data were analyzed by descriptive content analysis to analyze in-depth interviews.

According to the answers given by our artists at the end of the research; It has been determined that artistic activities will continue together in a digital environment and vividly after the pandemic, and the pandemic affects art and artists in many different ways.

Keywords: Digital Transformation, Art, Pandemic, Digital Art, COVID-19

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 DİJİTAL KÜLTÜR ve DİJİTAL DÖNÜŞÜM.....	2
1.2 DİJİTAL SANAT.....	2
1.3.ÖRNEKLERLE DİJİTAL SANAT, YAPAY ZEKA ve ROBOT.....	3
1.4.COVID-19’UN SANATA ve SANATÇILARA ETKİLERİ.....	4
1.5.COVID-19’UN SANATA ve SANATÇILARA KARŞI EKONOMİK ve OLUMSUZ ETKİLERİ.....	9
1.6.PANDEMİ DÖNEMİNDE SANATA ve SANATÇILARA YÖNELİK DESTEK ÇALIŞMALARI.....	11
2. YÖNTEM.....	14
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	14
2.2.ÇALIŞMA GRUBU.....	15
2.3.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	15
2.4.VERİLERİN TOPLANMASI ve ÇÖZÜMLENMESİ.....	15
2.5.ARAŞTIRMANIN AMACI.....	21
2.6.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	21
2.7.SINIRLILIKLAR.....	22
2.8. PROBLEM.....	22
2.9. ALT PROBLEMLER	22
3. BULGULAR.....	24
3.1.BİRİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	24
3.2.İKİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	26
3.3.ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	28
3.4.DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	31
3.5.BEŞİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	34
3.6.ALTINCI ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	36
3.7.YEDİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	39

3.8.SEKİZİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	41
3.9.DOKUZUNCU ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	44
3.10.ONUNCU ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	46
3.11.ON BİRİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	48
3.12.ON İKİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	51
3.13.ON ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	53
3.14.ON DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	56
3.15.ON BEŞİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	58
4. SONUÇ YERİNE.....	62
KAYNAKÇA.....	68
EKLER.....	71
ÖZGEÇMİŞ.....	72

TABLolar

Tablo 1. Bazı Ülkelerin Sanata Desteklerinin Özeti.....	12
Tablo 2. Sanatçı Görüşlerine Yönelik Tema, Kod Ve Kategoriler.....	16
Tablo 3. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Ekonomik Koşullarınızda Yarattığı Değişimleri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	24
Tablo 4. Katılımcıların “Pandemi Süreci Kültür-Sanat Faaliyetlerine Etkileri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	26
Tablo 5. Katılımcıların “Pandemi Öncesi Ve Pandemi Süreci İle Karşılaştırıldığında Pandemi Sonrası Kültür-Sanat Faaliyetlerinin Geleceği Hakkındaki Görüşleri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	29
Tablo 6. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Sanatçılarda Yarattığı Psikolojik Etkiler” Temasına İlişkin Görüşleri.....	31
Tablo 7. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Sosyalleşme Bağlamında Sanatçılar Üzerinde Yarattığı Etkiler” Temasına İlişkin Görüşleri.....	34
Tablo 8. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Eğitim-Öğretim Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	36
Tablo 9. Katılımcıların “Sanatçıların, Pandemi Sonrasına Yönelik Psikolojik, Ekonomik Ve Toplumsal Koşullardaki Beklentileri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	39
Tablo 10. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Yaratıcılık Konusunda Sanatçılar Üzerindeki Etkileri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	41
Tablo 11. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Dijitalleşme Konusunda Sanatçılar Üzerindeki Etkileri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	44
Tablo 12. Katılımcıların “Pandemi Sonrasında Dijitalleşmeye Uyum Sağlayamayan Sanatçıların Yaşayabilecekleri Problemler” Temasına İlişkin Görüşleri.....	46
Tablo 13. Katılımcıların “Sanatçıların Pandemi Sürecinde Dijital Etkinliklerde Gerçekleştirilen Ücretli Ve Ücretsiz Etkinlikler İçin Düşünceleri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	49
Tablo 14. Katılımcıların “Pandemi Sürecinde Zorluk Yaşayan Sanatçılara Destek Olunması Gerekliğini Düşünüyor Musunuz? Bu Desteğin Kapsamını Açıklayın.” Temasına İlişkin Görüşleri.....	51
Tablo 15. Katılımcıların “Sanatçıların, Dijitalleşen Dünyada Sanatın Geleceği Hakkındaki Düşünceleri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	54

Tablo 16. Katılımcıların “Sanatçıların, Pandemi Sonrasında Sanatsal Etkinliklerin Dijital Mecralarda Devam Etmesi Konusunda Düşünceleri?” Temasına İlişkin Görüşleri.....	56
Tablo 17. Katılımcıların “Sanatçıların, Pandemi Sürecinde Sanatsal Faaliyetlerin Sosyal Medya Mecralarına Taşınmasına Yönelik Düşünceleri” Temasına İlişkin Görüşleri.....	59

1. GİRİŞ

Yirminci yüzyıldan bugüne teknoloji alanındaki yeniliklerle karşı karşıya gelmekteyiz. Elektronik alandaki gelişmeler, insanı bilgisayar teknolojisi ile tanıştırmış ve yüzyılın ikinci yarısından itibaren önceleri yalnızca araştırma ve savunma amaçları ile kullanılıyorken, sonraki yıllarda mikro bilgisayarların geliştirilip maliyetinin azalmasıyla kişisel kullanıma açılarak daha geniş bir alana yayılmıştır. Ortaya çıkan gelişmeler, bu teknolojilerin hayatına girdiği toplumların ekonomisinden eğlencesine, kültüründen eğitimine, haberleşmesinden bilimsel araştırmalarına, hukukundan siyasal/bürokratik yapısına kadar birçok değişim yaşamasına sebebiyet vermiştir. Telekomünikasyon alt yapılarının gittikçe daha da stratejik bir konuma oturtulması, kültür ve sanattan sosyal ilişkilere, ekonomiden eğlenceye kadar birçok alanda insan bilgi ve zekâsının üretme imkanlarının devreye girmesine neden olmuştur. Tüm bu değişikliklerin itici gücünü “dijital teknoloji” oluşturmaktadır. Aynı anda milyonlarca insan internet üzerinden haberleşirken, milyarlarca bilgi saniyeler içinde transfer olmaktadır. Kullanım her geçen gün daha da artmakta, evden internet bankacılığı işlemler, sanal siparişler ve birçok ihtiyaç telefon ve internet üzerinden gerçekleştirebilmektedir.

Son yıllarda bu yeniliklerin toplumsal etkisi özellikle de Covid-19 sürecindeki dijital dönüşümle kendisini daha fazla göstermektedir. Kültürün dijital kültüre, mekanın dijital mekana, medyanın sosyal medyaya ve sanatın dijital sanata evrilmesiyle “dijital dönüşüm” yolculuğu başlamıştır. Özellikle dijital kültür ve sanat alanındaki dönüşüm pandemiden daha önceki yıllara dayanıyor olsa da pandemi sonrası dönemde sanatçı ve katılımcı açısından yeni bir dönemin başladığını söylemek gerekir.

Bu dönüşüme, sanatını teknolojik ve dijital araçlar ve sosyal ağlar aracılığıyla icra edip sergileyen sanatçıların bakış açısından bakmak gerekirse; sınırlamaların ortadan kalktığı, örneğin bir ressamın dijital bir sergi açması ya da bir müzisyenin enstrümanı ile konser gerçekleştirerek anında tüm dünyaya ulaşabilmesini sağlayan bir oluşumdan bahsetmek doğru olacaktır. Fiziki mekanlarda seyirci, dinleyici ve katılımcılarla buluşan ve alkışlanan sanatçıların dijital ortamda insanların, topluluğun tepkilerini anında alamaması ya da farklı şekillerde alması ise işin manevi, psikolojik ve ruhsal tarafları. En büyük zenginliğin fiziksel ve zihinsel sağlığı koruyabilmek ve bir şekilde günü kurtarmaya çalışmak olduğu Covid-19 döneminde, bu tez çerçevesinde sanat ve sanatçı faaliyetlerinin yanı sıra dönemin gelişimine ve

geleceğine ilişkin olaylar ve raporların yanı sıra sanatçıların, yaratıcıların kişisel fikirleri incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

1.1.DİJİTAL KÜLTÜR ve DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Dijitalin kendine özgü bir dili vardır. Teknolojinin sanatçılara özgün ifade biçimleri sağladığı ise yadsınamaz bir gerçek. Var olan en eski sanat yapıları ve çalışmalarından klasik sanata, Da Vinci'den, Michelangelo'dan empresyonizmin doğuşuna, Beethoven'dan Ligeti'ye, John Cage'e, Warhol'un tanınan serigrafî baskıları, Stelarc'ın performans çalışmaları ve diğer sayamadığımız tüm sanatsal çalışmalar bugünün gelişini hazırlamıştır.

1950 ve 60'lardan itibaren optik, fizik ve elektronik alanındaki gelişmelerle etkileşimini artıran sanat, sanatçıya yeni multimedya araçları sağlayarak yazılım temelli sanatın önünü açmıştır (Kotaman, 2020).

Dijital dönüşüm sürecinde bilgisayar, tablet, telefon gibi ürünlerle hızlı gelişmeler arasında kurulan ağ şebekesi sayesinde yeni bir dünyanın varlığına sebep olmuştur. Bilgi deryasına ve uçsuz bucaksız bir kütüphaneye benzetebileceğimiz ve aynı zamanda kablolu ve kablosuz şekilde kullanılabilen internet, toplumsal hayata teknolojik tabanlı bir değişim sunarak, alışlagelmiş usulleri değiştirerek yeni ve dijital bir kültür yaratmaktadır.

İnternetin toplumsal hayata katılımıyla değer yargılarımız, klasik yaşama biçimlerimiz değişerek hayatımıza yeni kavramlar, yeni uğraşlar, yeni kolaylıklar ve hem de sorunlar gelmiştir. Toplumsal hayatın tüm boyutları mevcut durumdan etkilenmiş olup, mühim dönüşüm ve değişimler yaranarak bir devrim yaşanmıştır. Yaşanan bu devrimin etkisinde kalan tüm toplumlarda benzer süreçler yaşanmaktadır. Aynı teknolojinin benzer sonuçlar doğurduğu bir aynılaşıma/bütünleşme süreci yaşanırken, diğer yandan her toplumun kendi yapı ve sorunları ile farklı yansımalarının gözlenmesi mümkün olmuştur.

Modern bir toplumun imkanlarından faydalanabilmek için nasıl tüm bireylerin internet kullanımını zaruri ise, sanat faaliyetlerinin duyurulması, yayılması ve sanatçıların kendini tanıtımı ve faaliyetleri ile ilgili olarak da, dijital ortam oldukça önemli bir olanak sağlamaktadır.

1.2.DİJİTAL SANAT

Yapımında ve üretiminde bilgisayarın büyük rol oynadığı, elle tutulamayan nesnelere üretilmesiyle gerçekleşen sanat türüne dijital sanat ya da sayısal sanat diyebiliriz. Teknik bir ortam aracılığıyla insan tarafından duyulur/görülür/hissedilir hale getirilir. Bu "yeniden sunum" sanat eseriyle değil, insana iletilen teknik ortamlarla bağlantılıdır. Sayısal yöntemlerle imge üretimi ve sanal eserlerin üretilmesi ise günümüzde dijital yöntemle birlikte oldukça yaygınlaşmıştır.

Mekan sınırlamasını ortadan kaldıran dijital ortam, sanata erişimi de kolaylaştırmakta. Sanal müzeler, sanal sergiler, konserler, sinema, tiyatro, opera ve bale gösterilerine erişim olanakları dijitalden sağlanabilmektedir. Böylece katılımcı sayısı, fiziksel gerçekleşen etkinliklerden sayıca daha çok olmaktadır. Sanatçının eserini sergilerken katılımcının hareket ve düşüncelerinden yani fiziksel ve psikolojik durumundan hareketle değişip dönüşebilen eserler üretmeye başlamasıyla birlikte "izleyici" yerine daha doğru bir tabirle "katılımcı" kavramının artık daha sık kullanılmaya başlandığını da söyleyebiliriz.

Sanatı ve özellikle dijital sanatı en başından beri bir Ar-Ge çalışması gibi düşünürsek, sanat ve teknoloji, toplumları ve içinde yaşadığımız dünyayı her gün yeniden şekillendirmektedir. Bu dönüşüm, sanatın ve sanat eserlerinin doğasını değiştirdiği gibi, sanatçıların da konuya, üsluba olan bakış açısını, bir nevi doğasını istemsiz değişime uğrattırıyor. Bu yeni estetik algısı ile beraber var olan mantığın sanal ve bilimsel noktaları, günümüz sanat yapılarında yaratıcılık algılarımızı alışılmadık biçimde zorluyor. Özellikle Covid-19 dönemiyle beraber, katılımcıların dijital sanat eserlerine ve etkinliklerine olan rağbeti, sanatçıların bu alana yönelmesine de büyük ölçüde sebep olmakta.

1.3.ÖRNEKLERLE DİJİTAL SANAT, YAPAY ZEKA ve ROBOT

Dijitalde her bir fırça darbesinin bir kuşu temsil ettiği, her karesinde farklı bir ses dalgasının olduğu, kuş seslerinin görselleştirilmesi ile oluşturulan bir tablo düşünmek gerekirse; tablodaki her fırça darbesine dokunduğumuzda kuş seslerini de duyabildiğimiz bir dijital sanat eserinden bahsediyoruz. Sadece gözümüzle değil, kulağımız ve elimizle etkileşime geçtiğimiz bir dijital eser. Disiplinler arası tasarım eseri olarak adlandırmanın mümkün olduğu bu eserin şaşırtıcı

tarafı ise yaratıcısının iki bilgisayar programcısı ve bir makine oluşu. Kodlarla bu tabloyu oluşturan isimler Kyle McDonald ve Manny Tann. Bu iki isim, kuşların seslerini alıp, adını bile yazmadan sadece bilgisayara yüklemiş. “Machine learning” tekniklerini kullanan bir bilgisayarın sadece kuş seslerini dinleyerek ne yapacağını merak etmiş ve sesleri eşit uzunlukta küçük parçalara bölmüşler. Bilgisayar t-SNE adlı bir teknik kullanarak bunları karşılaştırıp organize etmeye başlamış ve onları adeta ses boyutundan görüntü boyutuna taşımış ve ortaya dijital bir eser çıkmış.

Bir diğer örnek isim olarak çalışmalarında ışığı, veriyi ve makine zekasını kullanarak yirmi birinci yüzyıl için hikayeler yaratmaya çalışan Refik Anadol’u anlatabiliriz. Mimariyi bir kanvas gibi kullanan ve sinemadan, üretim yöntemlerinden birisi gibi faydalanan Anadol’un ilhamı sanattan çok bilim, teknoloji ve yapay zeka. Sanatçı, büyük veri ve algoritmalarla dünyanın birçok büyük şehirlerinde, kalıcı ve geçici olmakla veri heykelleri ve veri resimleri üretmiştir. Mimarinin de hikayenin bir parçası olarak katılımcıları sarmalayan deneyimlere odaklanan Anadol, hazır kurulmuş mekanlar üzerine çalışmayı tercih etmekte. Sanatçının, dünyada sergilenme sayısı yüz bini geçen “Eriyen Hatıralar”, “Arşiv Rüyası” ve “Walt Disney Concert Hall Dreams” isimli projeleri çok ses getirmiş eser ve projelerindedir. Anadol’un “Geleceğin sinemasını keşfetmek istiyorum” fikriyle yola çıkarak yaptığı New York’a dair eserinde, 113.000.000 fotoğrafın yapay zeka tarafından indirilip, yine yapay zeka tarafından rüyalara dönüştürülme hikayesi izletilmektedir. 113.000.000 adetlik bir fotoğraf arşivini yapay zekadan geçirebilmek ve anlamlı bir çıktı yapabilmek yıllarca sürebilecek bir süreç olmasına karşın, özel bilgisayar altyapısının yapay zeka hızını artırması sayesinde bu işlem daha da kolay gerçekleşmiştir. İzleyici, 18 kanallı video ve 32 kanallı ses ile hikayenin içinde geleceğin sinemasını deneyimleme şansı bulmakta.

Bir diğer örnek olarak robot şair “Deniz Yılmaz”ı anlatalım; yaratıcısı Bager Akbay’ın kendi deyimiyle robot haklarını gündeme getirmek ve tartışma açarak spekülasyon yaratmak amaçlı geliştirdiği robot şair bir canlı değil, teknolojik bir üretim ürünüdür. Yapay zekaya sahip bu insan üretimi robot, kendi el yazısıyla şiirler yazıp okuma ve öğrenme yoluyla kendisini devamlı geliştiriyor. Diğer robot örnekleri; YuMi ve duyguları hissedebilen robot olarak bilinen Biber. YuMi, İtalya’nın Pisa kentinde düzenlenen ilk Uluslararası Robotik Festivali’nde Andrea Bocelli’ye eşlik eden Toskanalı orkestrayı yönetmiştir. Biber ise Ludwig van Beethoven’ın 9. senfonisini yönetmiştir.

1.4.COVID-19’UN SANATA ve SANATÇILARA ETKİLERİ

İlk olarak Çin’in Wuhan eyaletinde görülen Covid-19 salgını, kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alarak küresel sağlık krizine dönüşmüştür. Salgın sonrası yeni kararlar alınarak sokağa çıkma yasağı uygulanmış ve bu alınan tedbirler nedeniyle tüm kültür-sanat etkinlik ve organizasyonları iptal edilmiş ya da ileri bir tarihe ertelenmiştir.

İstanbul Kültür Sanat Vakfı’nın Nisan 2020’de yayınladığı “Pandemi Sırasında Kültür-Sanatın Birleştirici Gücü ve Alanın İhtiyaçları” adlı makalesinde bahsedildiği üzere; Küresel düzeyde yaşanan bu sağlık krizi sırasında kültür-sanat, kamu nezdinde birleştirici ve iyileştirici en büyük güçlerden birisi olmaya devam ediyor. Zor zamanlarda insanların sanata her zamankinden daha çok ihtiyaç duyduğu ise aşikar. Salgından en ağır etkilenen ülkelerden İtalya’da; karantinada olan insanların balkonlardan beraber şarkılar söylemeleri ve sosyal medyada bu görüntülerin en çok paylaşılan videolardan olması da bu ihtiyacın sonucu olarak görülebilir ve yapılan çalışmalar, iyi olma haliyle kültürel hayata katılım arasında kuvvetli bir bağ olduğunu göstermektedir. (İKSV, 2020).

Covid-19 döneminin başlamasıyla birlikte tüm dünyayı etkisi altına alan yepyeni dijital bir dönemin tohumları ekilmiştir. İnsanlar pandemi sürecinde kültür-sanata sığınarak dijitalden gerçekleşen etkinliklere katılım sağlamıştır. Bu dönemde izleyiciye ulaşma konusunda bilindik tüm ezberler bozuldu denebilir. Kültür-sanat kurumları, dijital imkanları ve kültür-sanata katılım olanakları konusunda yeni bir bilinç geliştirmeye başladı.

Sanatçılar, pandemi sürecinin başında ve devamında “evde kal”, “sağlık çalışanlarına destek” vb. başlıklı etkinlikler gerçekleştirerek, evinde verimli zaman geçirmeye çalışan katılımcılara psikolojik ve manevi olarak destek olmaya çalıştılar. Yapılan etkinliklerin çoğu ücretsiz gerçekleşirken daha sonra birçok sanatçı etkinliklerini belli bir ücret karşılığında yapmaya karar vermiştir. Böylece dijital etkinlikler serisinin başlamasıyla yeni bir döneme geçiş sağlanmıştır. Bazı şirketler ve markalar sanatçılarla konser iş birliği yaparak sponsorluk sağlamış ve destek olmuşlardır. Klasik müzik orkestralarına halk desteği için fonlar yaratılmış, caz ve pop sanatçıları şehrin bazı bölgelerinde konserler vererek belediyeler ve kurumlar tarafından desteklenmiştir.

Bu süreçte evde kalmaya çağrılan insanlar da kitap, sinema, müzik, dijital etkinlikler ve sanatın iyileştirici gücüne sığınmıştır. Türkiye’de Mart 2020 ortasından itibaren alınan sıkı önlemler ve yasaklar sonucunda tüm kültür ve sanat faaliyetleri tamamen durdurulmuş ya da ertelenmiş, yaz mevsimi itibariyle biraz canlanma görülen faaliyetler hakkında tesis ve salonlarda uygulanması gereken tedbirler Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenmiş ve yayınlanmıştır. Yaz ayları boyunca ve sonrasında bazı etkinlikler gerçekleşmiş olsa da Kasım 2020 ortasında alınan yeni bir kararla yeniden yasakların uygulanacağı belirtilmiştir. Bu tarih sonrası salon ve tesislerde yapılacak etkinliklerin bazı belediyelerce yayınlanan haberle birlikte tamamen online şekilde gerçekleşeceği belirtilmiştir. Bu alınan kararın sanatçıları mağdur etmemek ve katılımcıların uzaktan da olsa etkinliğe dahil edilmesi adına faydalı bir adım olduğunu söylemek doğru olacaktır. Tüm dünyada sanatseverlerin etkinliklerini sıkı takip ettiği Paris Operası, Viyana Devlet Operası, Amsterdam Uluslararası Belgesel Film Festivali, Art Basel, Metropolitan Opera, Berlin Filarmoni Orkestrası gibi kurumlar tüm video kayıtlarını ve gösterilerini Mart 2020 tarihinden itibaren tüm seyircilerin izleyebilmesi için süreli ve süresiz olarak dijitalden yayınlamıştır. Rusya’nın ünlü Bolşoy Tiyatrosu Mart 2020 tarihinden itibaren kapılarını tüm sanatseverlere kapatmış ve bu durum kurumu 10 milyon dolardan fazla bir zarara uğratmıştır.

Bilim insanlarının yaptığı çalışmalarda orkestrada üflemeli enstrümanların icrasıyla birlikte ağızdan çıkan tükürüğün 3-5 metreye kadar ilerlediği belirlenmiştir. Bu durumun orkestrada yer alan sanatçılar ve seyirci için oldukça riskli olmasından ötürü, kurumlar ve orkestralar müzisyen sayısını azaltarak küçültmeye gitmiştir. Ayrıca bu dönemde var olan geniş çaplı birçok orkestranın sadece yaylı orkestra biçimine dönmesi de çok karşılaşılan bir durum olmuştur. Orkestra oturma düzeni yeniden oluşturularak çalgıların arasına pleksiler (transparan cam) yerleştirilmiştir (bazı orkestra şefleri bunun duyuş açısından sorun yarattığını söylemektedir). Bunun yanında müzisyenler ve şefler artık prova ve konserlerde sosyal mesafe kuralına uygun yerleşmekte ve maske kullanmaktadır.

Her yılbaşı zamanı gerçekleşen ve konser biletlerinin önceden tükendiği, gidemeyenlerin televizyondan seyrettiği Viyana Filarmoni Orkestrası’nın kuruluş tarihinden bu yana ilk kez yaşamış olduğu pandemi döneminde aldığı önlemler, (sosyal mesafe, maske takma zorunluluğu ve tüm orkestra üyelerinin süreç boyunca Covid-19 testine tabi tutulması) orkestranın seyircisiz ve az seyircili de olsa faaliyetine devam etmesini sağlamıştır. Orkestranın var olması gerektiğinin tüm orkestra üyeleri adına ekonomik ve klasik müzik elçiliği anlamında zorunlu

olduğunu düşünen Filarmoni'nin konserleri dijital platformdan yayınlanmaya devam ediyor. Yılbaşı konserlerinin bundan sonra nasıl devam edeceği ise merak konusu olmaktadır.

2020 Eylül ayında yayınlanan bir haberde böyle belirtilmişti; ABD'nin en ünlü ve köklü müzik topluluklarından birisi olan New York Filarmoni orkestrasının üyeleri, pandemi döneminde salonların kapatılmasından sonra müzikseverler canlı müziğe hasret kalmasın diye müziğini sokakta icra etmeye devam ediyor. (IndependentTürkçe, 2020).

Topluca icra edilen sanat dallarından olan opera ve balede de durum benzer. Örneğin; tüm sanatçıların düzenli olarak Covid-19 testi yaptırdığı Mariinsky Bale Topluluğu'nda 50'den fazla dansçı ve orkestra üyesinin Covid-19 testi pozitif çıkmıştır. Bu süreçte Ukrayna Devlet Opera ve Balesi mensubu bale sanatçıların katıldığı “Kiev'den Dünya'ya” adlı bale gösterisi, dünyada ilk online bale galası olarak dijitalde yayınlanmıştır. Bu nedenle sponsorların da desteği ile gösteriye hazırlanan sanatçılara, provalar ve gösteri esnasında ayrı ayrı olmak üzere korona virüs testinin uygulandığı da belirtilmiştir.

Bazı sanat dallarında vücut kaslarının düzenli çalıştırılması şarttır. Bu nedenle icracılar ve opera-bale kurumlarında çalışan dansçılar evden çalışma ve egzersizlere devam ettikleri videolarını sosyal medya üzerinden herkese açık olarak yayınlamış, online ders ve etkinlikler düzenleyerek paylaşmışlardır. Pandemi sürecinde İngiltere'de bale dansçıların gösteri sırasında birbirine olan temasını azaltmak amacıyla “sosyal mesafeli tütü” üretilmiştir. Sosyal mesafeyi koruyan tütü, 19. Yüzyılda Avrupa'da kadınların giydiği kabarık eteklerden esinlenilerek yapılmıştır (Haberler, 2020).

Tiyatro salonları, oyuncular ve dizi-film setleri de Covid-19 döneminden büyük yaralar almıştır. Hastalığın yayılmaması adına kalabalık şekilde çalışılan setler “can güvenliği” önceliği nedeniyle durdurulmuş ve bağımsız tiyatrolar da hizmet vermeyerek kapatılmıştır. Bu durumda sanatçılar ve çalışanlar, diğer sanat dallarında olduğu gibi büyük ekonomik krizle karşı karşıya gelmiş ve kriz nedeniyle bazı tiyatro salonları açılmamak üzere kapılarını seyirciye kapatmıştır.

Henüz Türkiye'de örneği görülmemiş; yurtdışında arşivini izleyiciye açan tiyatroların, bunu bir bağış kampanyasına dönüştürerek izleyiciyi de dayanışmaya davet ettiği ve buradan elde edilen

gelirin salgından etkilenmiş tiyatro sanatçılarına yardım amacıyla paylaşılmasını olumlu bir toplumsal dayanışma modeli olarak görebiliriz.

“Sanat, zor zamanlar içindir.” denir; yaşadığımız bu sıra dışı ve özel dönemin her alana olduğu gibi sanata da çok farklı etkileri olmuştur. Bulduğumuz bu dönem boyunca Frieze, Art Basel ve Masterpiece Fair gibi sanat fuarları, sanat ve müzayede etkinliklerini dijital platformlarda gerçekleştirilmeye devam etmiştir. Sotheby’s tarafından yayımlanmış 2020 satış raporlarına göre, online üzerinden gerçekleşen satış rakamları \$285 milyon olarak 2019 senesine kıyasla üç kat artmış durumdadır. Sanat dünyasının merkezi olarak bilinen Paris, New York, Londra, Hong Kong ve Cenevre’de, 44 farklı kategoride 250’nin üzerinde online müzayede gerçekleştirilmiştir. Bu müzayedelerdeki satış oranları yüzde 80’i bulurken, alıcıların ve teklif verenlerin yüzde 30’u, 40 yaşının altındaydı (Çelik, 2020).

İstanbul Modern’in Direktörü Levent Çalıkoglu; yıllardır dijital içerikler üreten ve paylaşan bir kurum olarak İstanbul Modern’in bu dönemde içerik üretimini özellikle artırdığını ifade etmiştir. Sürecin öğretici olduğuna inanan Çalıkoglu, sanatın farklı bakış açıları kazandıran, iyileştirici ve tazeleyici gücünün daha da önem kazandığını düşündüğünü söylemiştir. Yeni açılan ve sergilerini dijitale taşıma konusunda mesafeli duruşuyla bilinen Arter binasında fiziksel mekan içinde cereyan eden bir program mevcut olduğundan, sergiler düzenli olarak sanal ortama aktarılmamaktadır. Alanda yer alan programlar büyük ölçüde fiziksel mekan içinde deneyimlenmek üzere kurgulanan ve mekanla güçlü bağlar kuran sergilerden oluşmakta. Arter’in başküratörü Emre Baykal’ın ifadelerine göre deneyimleri dijital ortama aktarmak günümüz teknolojisiyle mümkün olmamaktadır. Örneğin; Cevdet Ereğ’in “Bergama Stereotip” başlıklı sesli mimari yerleştirmesi, hem ziyaretçinin üzerinde gezinebileceği hem de mekan içine yerleşen yapıdan ve bu yapıya entegre hoparlörlerden yayılan ses unsurlarından oluşmaktadır. Yerleştirmeye dair deneyimi 360 derece kamera ile dijital aktarmak yapının farklı/eksik versiyonunu ortaya koyma anlamına gelecektir. Ancak sergi, dijital ortamdan hatırlanmaya ve hatırlatılmaya devam edecek. Baykal, doğrudan sanal ortamda deneyimlenmek üzere tasarlanmış dijital çağdaş sanat sergilerinin sayısının çoğaldığını belirterek, “Arter olarak dijital sergi üretimi şu anda program önceliklerimiz arasında yer almıyor ancak heyecanla takip ettiğimiz bir alan olduğu muhakkak” diyor.

Resim sanatı konusunda sergilerin dijital taşıması, başka bir açıdan bakıldığında sanatçıları, eserlerini taşıma yükünden ve masrafından da kurtarmaktadır. Resim sanatçısı Deniz Say’ın

sürece bakışını; “online düzenlenmiş sergiler, izleyicinin sanat eseriyle aynı fiziksel ortamda bulunma tecrübesinin yerini alamayacaktır. Elbette dijital sanat ortamı daha da gelişmiş ve ilerlemiş haliyle var olacaktır. Ancak bizler sanat eseriyle birebir iletişimde olmak isteyeceğiz. Sanatçıların içinde bulunduğumuz süreci avantaja çevireceklerini, kendi kabuklarına çekilerek ve kendilerini dinleme fırsatı bularak yepyeni eserler üretebileceklerini düşünüyorum. Zaten sanatçılar ihtiyaç duydukları için ve biraz da içgüdüsel olarak bunu yapacaklardır.” sözleri ile anlatabiliriz (Şişman, 2020).

Sanatsal bir ifadeyle pandemi dönemine hangi rengin uygun olacağı sorulan resim sanatçısı Aslı Özok; “Pandeminin rengi benim için yeşil. Hem virüsün rengiyle sembolize olması hem de şifalanmanın enerjisi ve doğaya hasret kalmak.” yanıtını vermiştir (Çelik, 2020). Dijital galerilerin çoğalacağını düşünen ve bunu olumlu değerlendiren sanatçı Saliha Gümüş’ün fikirleri ise şu yönde; “Hayallerimize ve hayatımıza dokunan hiçbir şeyin artık eskisi gibi olamayacağı günlerin başlangıcındayız. Bundan en çok da sanatın en önemli dallarından olan resim sanatı etkilenecektir. En güzeli ise; daha fazla sanal galerinin açılması. “Sanal sanat” galerilerini herkes istediği yerde ve zamanda gezebilir ve bu galerilerde online resim satışları da gerçekleşebilir” olmuştur (Şişman, 2020).

2020’nin Nisan ayında sinema sektöründen Umut Aral’ın düşünceleri Covid-19 ve sanat ile ilgili yapılan bir röportajda şöyle yer almaktadır; Türkiye’de devam eden birkaç seti saymazsak dizi-film-reklam sektörü yüzde 95 durmuş vaziyettedir. Salgın hastalık riskiyle baş başa kalan sektörlerden olan sinema-dizi sektöründe çalışan birisi olarak bu tutumu doğru bulmaktayım. Bir sette oyuncuların dışında teknik ekipte çalışanlar, makyaj, kostüm ve sanat ekipleri ile beraber en az 100 kişiyle birlikte çalışıyorum. Genellikle küçük ve dar mekanlarda çalışmak durumundayız ve böyle mekanlarda sosyal mesafeyi koruyabilmek oldukça güç. Bunun yanı sıra dijital platformların izlenme oranları çok hızlı bir şekilde yükseliyor. Özellikle Z kuşağının dijital platformlara büyük ilgi gösterdiğini görmekteyiz. Uzun vadede baktığımızda daha sınırlı içerik üreten kanallar için gelecek çok parlak görünmese de Netflix gibi platformların elinde en az bir senelik yeterli içeriğin mevcut olduğunu söyleyebiliriz (Durgun, 2020).

Pandemi sürecinden önce de teknoloji tabanlı ve destekli çalışmalar müziğin içerisinde yer almaktaydı. Bunlara müzik teknolojileri, kayıt, sahne branşları ve uzaktan eğitim örnekleri verilebilir. Dünyada uzaktan eğitimin ilk örnekleri mektupla öğrenim sürecinin 1728 yılında İsveç’te gerçekleştiği araştırmacılar tarafından bulunmuştur. Ülkemizdeki ilk uzaktan müzik

eğitimi 1970’li yıllarda Prof. Dr. Ali Uçan ve Edip Gunay tarafından MEB destekli ‘‘Mektupla Keman ğrenimi’’ olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ile Yiğitcan Kesendere (2018), Youtube platformu üzerinden 2015 yılından itibaren ‘‘Online/evrim İçi Keman Dersleri’’ videolu keman öğretimine geçmiş ve pandemiden önce de görüntülü arama yöntemi ile ‘‘evrim İçi Keman Derslerini’’ lkemizde en aktif ve ilk kullananlardan olmuştur (Kesendere ve diğerleri, 2020).

1.5.COVID-19’UN SANATA ve SANATÇILARA KARŞI EKONOMİK ve OLUMSUZ ETKİLERİ

Covid-19’un sanatçılara ekonomik anlamda etkisi büyük ve yıkıcı olmuştur. Tarihi önceden belirlenmiş etkinliklerin iptali ve uzun bir süre yapılamaması sanatçıları başka çareler aramaya yöneltmiştir (sanatçıların rutin etkinlik çizelgesinin pandemi öncesinde de çok yoğun olduğunu söylemek doğru olmaz). Covid-19’un ağır ekonomik boyutlarıyla birlikte çoğu sanatçı mesleği dışında işlere yönelmiştir (sürücülük, garsonluk ve daha farklı meslekler). Bunun yanında çoğu sanatçı sesini, dijital platformlardan online etkinlikler ve canlı konserler, sergiler gerçekleştirerek duyurmaya çalışmış ve halen de duyurmaya devam etmektedirler.

Bu dönemde yürütülen birçok araştırma, Türkiye’de Covid-19 salgınından ekonomik olarak en çok etkilenen sektörlerin başında kültür-sanatın geldiğini gösterdi. KREKSA’nın raporuna göre, 2017 yılında kültürel sektörlerde faaliyet gösteren 15 bin 394 girişim, 52 bin 80 kişiye istihdam sağlamış, toplamda 14 milyar 600 milyon TL ciroya ve 3 milyar 600 milyon TL katma değere ulaşmıştır. Bu nedenle toplumun zengin bir kültürel yaşam biçimine erişimini güvence altına almak ve kültür-sanat alanının ülke ekonomisine olan önemli katkısını sürdürebilmesi büyük önem taşımaktadır. Kısıtlı kaynakları sebebiyle hlihazırda kırılğan bir yapıya sahip kültür-sanat alanının, yerel ve merkezi yönetimler, özel sektör ve bireysel bağışlar tarafından, sivil toplum ile iş birliğine dayalı bir yöntemle uzun vadede desteklenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Covid-19 döneminde ne yapacağını bilemeyen, belirsizlik durumu ve bunun psikolojik etkisiyle sarsılan ve bir an önce bu dönemin bitmesini bekleyen sanatçıların yanı sıra durumu kendi lehine kullanarak dijitalden faydalananlar da olmuştur (Ece, 2020).

Dünyanın farklı ülkelerinde yapılan araştırmalar sanatçıların pandemi dönemindeki çaresizliğini büyük ölçekte kanıtlar nitelikte; ‘‘Americans for the Arts’’ tarafından yakın zamanda yayımlanmış bir araştırmaya göre, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki sanat

emekçilerinin yüzde 95'i mevcut olan kriz nedeniyle gelirini kaybetmiş; yüzde 62'si ise artık işsiz. Ankete katılanların yüzde 67'si, COVID-19 ile ilgili olarak beklenmeyen harcamalar yaptığını belirtmiştir. Yaşanan gelir kaybıyla birlikte ele alındığında, son üç ay, sanat emekçisi başına ortalama 21.000 dolar kayba yol açmıştır. Sanatçıların pandemi öncesi de kazançlarının pek iyi olmadığını Amerika'da yapılan çalışmalarda net bir şekilde görmek mümkün; "Salgından önce, sanatçıların neredeyse yüzde 40'ı yılda 35.000 dolar veya bu meblağın daha azını kazanırken, yüzde 37'si ise 35.000 ile 75.000 dolar arasında kazanıyordu. Yarıdan fazlasının yaşam maliyetinin son derece yüksek olduğu Los Angeles veya New York gibi kentlerde yaşadığı düşünüldüğünde, bu, sanatçıların dörtte üçünün en iyi zamanlarda bile önemli mali zorluklarla karşılaştığı anlamına gelmektedir." sözleri ile görüşlerini açıklamıştır. ABD'de 2020 Mart ayında başlayan yasaklardan ve kapanma önlemlerinden sonra, çoğu sanatçının işi askıya alındı veya sonlandırıldı. Metropolitan Sanat Müzesi, Londra'daki Ulusal Galeri ve Louvre gibi büyük kurumlardan, küçük binlerce sanat mekanına, Lincoln Center'dan Broadway'e kadar tiyatrolara ve Cannes ve Art Basel gibi prestijli sanat fuar ve festivallerine ev sahipliği yapmış olan yerler, 2020 yılı sezon sonuna kadar tüm programlarını kapatmış, ertelemiş ya da iptal etmişti. Bu durum, sadece gelirleri ve işleri komisyonlar ve satışlar ve üzerinden bu kurumlara bağlı olan sanatçılar üzerinde değil, müze çalışanları, sanat idarecileri, program tasarımcıları ve güvenlik çalışanlarına kadar çok fazla kişinin hayatına en az aylarca doğrudan bir etkide bulunmaktadır. Sadece pandemi sonrası değil, öncesinde de sanatçıların ek işlerde çalıştığını söylemek gerekir; "Brooklyn'den bir sanatçı Azikiwe, garsonluk yaparak geçimini sağladığı restoran işinin Mart ayında bitmesinden bu yana 'düşük ücretli' işler yapmakta. Uygun nitelikte olmasına rağmen işsizlik kaydını yaptırmadığı için telefonda saatlerce bekledikten sonra bağlantısı kesildiği için başka kimi arayacağını bilmiyor. Ayrıca herhangi bir teşvik çekini vergilerini kayda geçiremediği için alamamış. "Başlangıçta siparişle gönderebileceğim 100-200 dolarlık küçük parçalar satabildim. Bunlar yemek masraflarımı ve küçük faturaları ödememe imkan verdi. Ama kaynaklarım gittikçe tükeniyor. Nisan ayı kirasını ödemedim ve Mayıs için de param yok. Bu çok korkutucu bir durum. Eğer borçlarımı ödeyemezsem birikecek." Şu anda satılacağını düşündüğü resimlerini yaptığı sürece salgının işini etkilemeyeceğini düşünse de onları çok da fazla satamayacağını inandırıyor. Çünkü "insanlar mücadele içinde, resme verecek 300-400 dolarları yok çünkü yiyecek almaları gerekiyor" olarak düşüncelerini belirtmiştir (Hurley, 2020).

Resim sanatı üzerine pandemi sürecini; "10 Mart öncesinde ülkemizdeki ressamın çoğu resim üretmenin yanı sıra özel resim kursları ve workshop programlarıyla hayatlarına devam

ettiklerinden dolayı diğer sektörlerde olduğu gibi çok ciddi ekonomik krizle karşılaştılar. Resim sanatına ülkemizde küçük elit bir kesim dışında henüz yatırım aracı olarak bakılmamaktadır.” sözleri ile sanatçı Levent Erkök görüşünü belirtmiştir. Bir diğer ressam Mücella Balyemez; “İnsanların pandemi süresince kapalı mekanlara girme konusundaki tedirginlikleri sebebiyle sanatsal faaliyetler durma noktasına gelecek. Bu durumdan en çok sanat eğitimi veren yerlerin ve galerilerin etkileneceğini düşünüyorum. Maddi gücü iyi olan galeriler ayakta kalmayı başarırken, diğerleri kapanma noktasına kadar gelecek. Galeriler ve sanatçılar etkinlikleri sanal ortamda yürütmeye çalışarak dijital bir dünyaya adım atmaya başlasa da sanal çalışmaların uzun vadede maddi getiri sağlamayacağını düşünüyorum.” sözleri ile durumu değerlendirmiştir (Şişman, 2020).

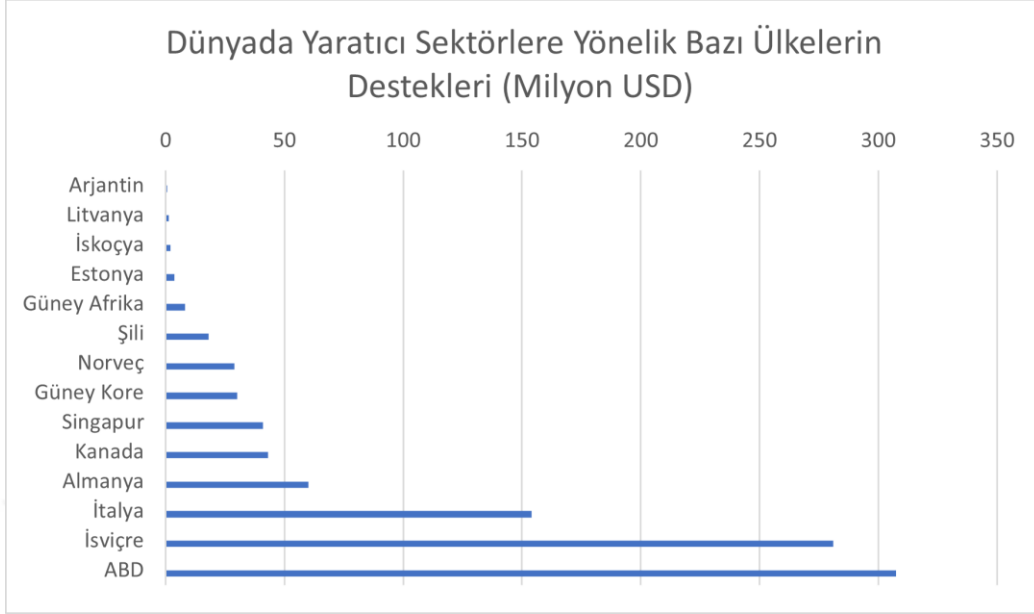
Amerika Birleşik Devletleri’nde Haziran ayında Afrika kökenli bir Amerikalının polis şiddeti nedeniyle öldürülmesinden dolayı yeniden alevlenmiş “Black Lives Matter” hareketiyle beraber müzayedelerde daha çok Amerikalı sanatçıların işleri yer almakta ve galeriler de yeni sergi planlamasında önceliği bu sanatçılara vermeyi tercih etmekte. Bu anlamda Afrika kökenli sanatçıların ve Afrika sanatının Amerika’da yükselişe geçtiğini söylemek doğru olacaktır. Bu dönemde müzayede evlerinde salon müzayede satışları düşerken, online müzayedeler aktif çalışarak daha fazla takipçi ve sanatseverin ilgisini toplayabilmiştir.

Müzayedeleri online olarak gerçekleştirme kararı alan Sotheby’s ve Christie’s özel satışlara ağırlık verdi. Ekim ayında üç gün boyunca yapılan modern, empresyonist ve post-war, çağdaş sanat müzayedeleri sonucunda toplam 387 milyon dolar elde eden Christie’s’in Facebook, Youtube ve Wechat gibi sosyal medya mecralarında canlı olarak yayınlanan müzayedesini tüm dünyadan 280 bin sanatsever ilgiyle takip etti. Türkiye’de Artam Antik A.Ş.’nin yeni bir bireysel online alım satım platformu olan “Sahibinden Hemen Al” hizmete başladı. Böylece sanat piyasası 7/24 alım-satım yapılabilen bir platforma dönüştü. Bu süreçte Instagram, online global sanat piyasası haline gelirken, koleksiyonerlerle, sanatçılarla ve piyasanın önde gelen isimleriyle gerçekleştirilen canlı yayınlar ve sanatçı atölyelerinden röportajlar, bu süreçte farklı kesimden insanların sanata ilgisinin artmasını sağladı.

1.6.PANDEMİ DÖNEMİNDE SANATA ve SANATÇILARA YÖNELİK DESTEK ÇALIŞMALARI

İKSV’nin Nisan 2020’de yayınladığı paylaşımında ülkelerin yaratıcı sektörlerle yönelik destekleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir;

Tablo 1. Bazı Ülkelerin Sanata Desteklerinin Özeti (İKSV, 2020).

İKSV'nin raporuna göre; ABD'li bir yazarın oluşturduğu "Seattle Sanatçı Fonu" bir bağış sitesi üzerinden, salgın sürecinden etkilenen ve işini kaybeden sanatçılar için destek toplamayı hedefliyor. Kampanya çerçevesinde bugüne dek 453 bin dolar toplandı. Boston'da da buna benzer bir girişimle sanat sektöründe çalışan kişilere küçük hibeler verilmeye başlandı. Ayrıca vakıflar bir koalisyon kurarak, sanatçılara yönelik altı aylık bir fon oluşturmuştur. Sanatı ve sanatçıyı sadece bu süreçte değil, her zaman destekleyen ülkelerden birisi daha; Almanya merkezli Ernst von Siemens Sanat Vakfı; salgın döneminde kapanan müzelerle, çalışan akademisyenler ve bağımsız restoratörler için bir fon açtığını duyurdu. Avustralya'da sanat ve sanatçının yanı sıra dijital sanatın da desteklenmekte olduğunu görüyoruz; Melbourne şehri sanatçıların dijital projeleri ve yeni çalışmaları için 2 milyon Avustralya doları (1,25 milyon dolar) değerinde bir hibe programı açıklarken, Sydney şehri 'İş, Sanat ve Yaratıcı Destek' kapsamındaki yardımını 72,5 milyon Avustralya dolarına (yaklaşık 45,16 milyon dolar) çıkararak 3 kat artıracığını açıkladı. Belçika sanatçıların sadece kendisine değil, ailesine de yardımı düşündü; Belçika hükümeti, serbest çalışanlara ve eşlerine, aile harcamaları da dahil aylık 1,614 avroluk yardım göstereceğini açıkladı. Türkiye'deki mevcut durum düşünüldüğünde kültürel alanda kamu desteğine ilişkin olarak İKSV raporunda şunlar yer almaktadır; Arkeolog ve sanat tarihçilerine yönelik, 45-60 gün civarı süren kazı çalışmaları bütün yıla yayılarak 12 aylık kazı destek programları başlatılmıştır. Bakanlığa başvuran kazı başkanlıklarına en az 2 adet sanat tarihçisi ve 5 adet arkeolog bulundurma şartına bağlı olarak aylık destek verilmektedir. Geçen

yıl 20 tane ören yerine ilişkin başlatılmış bu çalışma 2020 yılında 62 ören yerine çıkarılmış, önümüzdeki sene toplam 122 tane olacaktır. Böylece 240 sanat tarihçisi ve 600 arkeolog için kazı başkanlıkları üzerinden istihdam yaratılmış olacaktır. Müzelere yönelik çalışmalardan birisi de “sanalmuze.gov.tr”dir. Sanal müzelerin sayısı artırılarak dijital platformlarda yeni sanal müzeler hizmete sunulması planlanmaktadır (İKSV, 2020).

Saha Derneği - Çağdaş Sanatı Destekleme Girişimi bu dönemde bir fon oluşturarak, görsel sanatlar alanında pandemi sürecinden olumsuz etkilenen ya da pandemi sebebiyle ortaya çıkan sorunları ele almak isteyen sanatçı ve insiyatiflere destek olmayı amaçlamıştır. Bu süreçte kaynaklarını kaybeden, yarım kalan ya da iptal edilen sergi, proje ve programlarını tamamlama amacıyla ek desteğe ihtiyacı olanların yanı sıra yeni bir sanat projesi hayata geçirmek isteyenlerin başvurabileceği bu destek programında bu dönemin ihtiyaçlarına özgü yeni geliştirilecek 15 farklı sanat projesine dernek tarafından destek miktarı belirlenerek 8000 TL ile 20.000 TL arasında destek miktarı belirlenmiştir. Spotify dijital müzik platformu, mevcut durumdan olumsuz etkilenen sanatçılara destek olmak amacıyla “Sanatçının Bağış İçin Seçtikleri” isimli bir proje geliştirmiştir. Küresel çapta yayılan bu destek projesinde, müzikseverler sevdikleri sanatçılara bağış yapabiliyor. 18 Mart 2020 tarihinde sanatçıların bir arada olması, birlik ve beraberlik amacıyla Sanatçılar Destek Platformu kuruldu. Belediyelere, STK'lara ve iş adamlarına başvuran ve çağrı yapan platformun kurucusu müzisyen Hüseyin Aygün'dür. Kadıköy Belediyesi'nin desteğiyle, Covid-19 sürecinden olumsuz etkilenen müzisyenlere destek olma amacıyla kurulan “Kadıköy Belediyesi Pandemi Orkestrası”, 2020 ve 2021 yılında solist sanatçılarla birlikte 5 konser vermeyi hedeflemektedir. Art Basel ve UBS'in 2020'nin ilk yarısında yaptığı ankete katılan koleksiyonerlerin yüzde 31'i sanat eseri alımı yaptığını ifade ederken, yüzde 59'u ise pandeminin koleksiyon yapma heveslerini artırdığını söylemiştir. 360 “high-net-worth” koleksiyonerin katıldığı anket sonucuna göre, koleksiyonerlerin yüzde 50'si son altı ayda sanata en az 100.000 dolar harcadıklarını ifade ederken, yüzde 92'si 2020'de bir sanat eseri aldıklarını belirtmiştir (Seçkin, 2020).

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada izlenen bilimsel yöntemin ayrıntıları, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması başlıkları altında incelenmiştir.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, dijital dönüşümün sanat ve profesyonel sanatçı faaliyetlerine etkisini araştırarak psikolojik, ekonomik, teknolojik bakış açılarını tespit etmek, pandemi sürecindeki düşüncelerinin bu açıdan incelenmesi ve değerlendirilmesi bakımından betimsel bir nitelik taşımaktadır. Betimleme araştırmaları, mevcut olanların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamayı hedef alır (Çepni, 2018; Karasar, 2019). Bu araştırmada da kullanılan yöntem çerçevesinde var olan durum, olduğu haliyle saptanmaya ve betimlenmeye çalışılmıştır.

İlk bölümde tarama yöntemi kullanılarak, profesyonel sanatçıların dijital dönüşümün sanat ve sanatçı faaliyetlerine etkisine yönelik düşüncelerinin betimlenebilmesi için amaçlı örneklem seçimiyle belirlenen 16 profesyonel sanatçıdan; araştırmanın alt problemlerini içeren, uzman görüşleri alınarak oluşturulmuş derinlemesine mülakat sorularını yazılı veya sözlü olarak cevaplamaları istenmiştir.

İkinci bölümde mülakat metodu ile toplanan veriler kod, kategori, tema analizi ile bulgular bölümünde detaylı bir şekilde betimlenerek yazılmıştır. Mülakat metodu Çepni'ye göre (2018); yapılandırılmış mülakat, yarı yapılandırılmış mülakat ve yapılandırılmamış mülakat türleri olarak üçe ayrılmaktadır. Bu araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinde araştırmacı mülakat için önceden katılımcılara bilgi vererek katılımcıları bilgilendirir. Görüşmeyi araştırma çerçevesinde tutmak için önceden belirlediği sorular çerçevesinde katılımcıları yönlendirir (Çepni, 2018).

2.2. ÇALIŞMA GRUBU

Bu çalışmada araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye’de resital performansları icra eden profesyonel sanatçılar oluşturmaktadır. Araştırmanın tarafsızlığı bakımından sanatçılarımızın isimleri yerine katılımcı olarak K1, K2 vb. kodlar kullanılmıştır. Örneklem grubunun detayları Ek sayfasında ifade edilmiştir.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada veriler, derinlemesine mülakat soruları ve kaynak tarama metotları kullanılarak elde edilmiştir.

2.4. VERİLERİN TOPLANMASI ve ÇÖZÜMLENMESİ

Bu başlık altında verilerin toplanma süreci incelenirken profesyonel sanatçıların dijital dönüşümün sanat ve sanatçı faaliyetlerine etkisine yönelik düşüncelerini betimlemek adına hazırlanan derinlemesine mülakat sorularıyla elde edilmiştir.

Profesyonel sanatçılardan cevaplama istenen mülakat soruları araştırmanın alt problemlerini içerecek şekilde, uzman görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Hazırlanan mülakat soruları profesyonel sanatçılara mail yoluyla gönderilmiş ya da bazı durumlarda sanatçılar ile telefon görüşmesi yöntemi ile açık uçlu sorular sorulmuştur. Sanatçıların bilgisi ve izni doğrultusunda yapılan telefon görüşmeleri kayıt altına alınmıştır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular içerik ve betimsel analiz yöntemleri ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz yöntemiyle düzenlenen veriler, içerik analizi yöntemiyle derinlemesine çözümlenmiş, görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulardan tema ve kodlar elde edilmiştir. Sanatçılarımızın verdikleri yanıtlar doğrultusunda 15 tema, 33 kategori ve 51 kod elde edilmiştir. Sanatçıların görüşlerine yönelik elde edilen tema, kategori ve kodlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Sanatçı Görüşlerine Yönelik Tema, Kod ve Kategoriler

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sürecinin Ekonomik Koşullarınızda Yarattığı Değişimleri	Olumlu Değişim	İnternet Etkinlikleri	K1, K9	2
	Olumsuz Değişim	Serbest Çalışan Sanatçılar	K2, K6, K7, K13, K15, K16	6
		Sanatsal Etkinliklerin Yapılamaması	K5, K6, K8, K9, K12, K14, K15, K16	8
	Değişim Yok	Devlet Maaşı	K3, K4, K10, K11	4
Pandemi Süreci Kültür-Sanat Faaliyetlerine Etkileri	Etkinlikleri Olumsuz Etkiledi	Etkinlikler Azaldı	K1, K5, K6, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16	11
	Sanat Üretimini Olumlu Etkiledi	Sanat Üretimi Kolaylaştı	K2, K3, K6, K7, K10, K14	6
Pandemi Öncesi Ve Pandemi Süreci İle Karşılaştırıldığında Pandemi Sonrası Kültür-Sanat Faaliyetlerinin Geleceği Hakkındaki Görüşleri	Sahne Sanatlarındaki Olumsuz Dönüşümler	Sahne Sanatlarında Seyirci Kaybı	K1, K2, K6, K9, K16	5
		Belirsizlik	K1, K5, K8, K11, K16	5
	Olumlu Dönüşümler	Sanatsal Üretimin Artışı	K3, K4, K6, K7, K10, K13, K15	7
Pandemi Sürecinin Sanatçılarda Yarattığı Psikolojik Etkiler	Psikolojik Düşüş	Asosyallik	K1, K3, K4, K12, K13, K14, K15	7
		Günlük Alışkanlıkların Değişimi	K2, K3, K4, K6, K12, K13, K15	7
	Psikolojik Olarak Olumlu Yönler	Kendime Vakit Ayırıyorum	K6, K8, K10, K11, K12, K13, K16	7

	Fark Yok	Psikolojik Olarak Fark Etmedi	K5, K9	2
Pandemi Sürecinin Sosyalleşme Bağlamında Sanatçılar Üzerinde Yarattığı Etkiler	Teknolojik İletişim	Teknolojik Yollarla İletişim	K1, K2, K14	3
	Asosyallik	Sosyal Etkileşimin Azalması	K1, K6, K10, K11, K12, K13, K16	7
		Sosyal Mesafe	K8, K9, K10, K11, K15	5
Pandemi Sürecinin Eğitim-Öğretim Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri	Tecrübem Yok	Bireysel Gözlem ve Düşünceler	K1, K2, K11	3
	Eğitim Ortamı	Yüz Yüze Eğitim	K2, K4, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16	10
		Çevrim İçi Eğitim	K5, K6, K9, K10, K13, K14, K15, K16	8
Sanatçıların, Pandemi Sonrasına Yönelik Psikolojik, Ekonomik Ve Toplumsal Koşullardaki Beklentileri	Pandemi Sonrası Yükseliş	Psikolojik Yükseliş	K1, K5, K6, K7, K11, K13, K14	7
		Ekonomik Yükseliş	K1, K6, K7, K13	4
		Refah Düzeyinin Artması	K1, K6	2
	Pandemi Sonrası Düşüş	Ekonomik ve Psikolojik Düşüş	K2, K4, K8, K9, K10, K12, K15, K16	8
Pandemi Sürecinin Yaratıcılık Konusunda Sanatçılar Üzerindeki Etkileri	Sanatsal Üretim	Sanatsal Üretimin Artması	K1, K4, K6, K7, K8, K10, K12, K14, K16	9
		Sosyal Etkileşim	K5, K9, K11, K13	4
	Teknolojiye Alışma Fırsatı	Teknolojiyi Öğrenmeye	K2, K10, K15, K16	4

		Yönelik Girişimler		
Pandemi Sürecinin Dijitalleşme Konusunda Sanatçılar Üzerindeki Etkileri	Baskı Yarattı	Teknolojik İletişim Baskı Yaratıyor	K1, K2, K4, K5, K7, K9, K10, K11, K12, K15	10
	Çözüm Yolları	Alternatif Çözüm Yarattı	K5, K8, K13, K16	4
	Baskı Yaratmıyor	Teknolojinin Olumlu Kullanılması	K6, K13, K14, K16	4
Pandemi Sonrasında Dijitalleşmeye Uyum Sağlayamayan Sanatçıların Yaşayabilecekleri Problemler	Olumlu Dönüşümler	Enerjinin Artması	K1, K2, K4, K5, K7, K12	6
		Sanatın Erişilebilirliğinin Artması	K6, K7, K11, K12, K13, K14	6
	Olumsuz Dönüşümler	Unutulmak	K1, K15, K16	3
		Belirsizlik	K9, K10	2
Sanatçıların Pandemi Sürecinde Dijital Etkinliklerde Gerçekleştirilen Ücretli Ve Ücretsiz Etkinlikler İçin Düşünceleri	Ücretlendirme Olmalı	Devlet Desteği Olmalı	K1, K10, K15, K16	4
		Bilet Satılmalı	K1, K2, K4, K6, K7, K8, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16	13
	Canlı Performans	Canlı Performans Olmalı	K5, K9, K16	3
	Belirli Süre Ücretsiz	Geçici Süreliğine Ücretsiz Olabilir	K7, K12, K15	3
Pandemi Sürecinde Zorluk Yaşayan Sanatçılara Yönelik Destek	Destek Olunmalı	Gönüllü Etkinlikler	K1, K12	2
		Büyük Şirketlerin Destekleri	K1, K11, K12, K15	4
		Devlet Desteği	K2, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10,	13

			K12, K13, K14, K15, K16	
Sanatçıların, Dijitalleşen Dünyada Sanatın Geleceği Hakkındaki Düşünceleri	Dijitalleşme Olan Sanat Dalları	Seyircinin Evinden Katılabileceği Sanat Dalları	K1, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K12, K13, K15, K16	11
	Dijitalleşme Olmayan Sanat Dalları	Tiyatro	K1, K8, K13, K15	4
		Dans	K11, K13, K15	3
	Paylaşımın Artması	Teknolojik İmkanlardan Dolayı Paylaşım Kolaylığı	K2, K4, K6, K8, K12, K13, K14, K15, K16	9
Sanatçıların, Pandemi Sonrasında Sanatsal Etkinliklerin Dijital Mecralarda Devam Etmesi Konusunda Düşünceleri	Alışkanlıklar	Gelenekselleşmiş Yöntemlerle Sahne Etkinlikleri	K1, K4, K5, K8, K9, K10, K11, K13, K16	9
	Teknolojinin Üretime Etkisi	Teknolojinin Üretime Olumlu Etkisi	K1, K4, K6, K7, K8, K12, K13, K14, K15, K16	10
		Dijital Sanatlar Eğitimi Verilmeli	K2, K7	2
Sanatçıların, Pandemi Sürecinde Sanatsal Faaliyetlerin Sosyal Medya Mecralarına Taşınmasına Yönelik Düşünceleri	Sosyal Medyanın Sanat Üzerindeki Olumlu Etkileri	Seyirciye Kolay Ulaşmak	K1, K2, K4, K6, K7, K8, K10, K13, K14, K15, K16	11
		Seyirci ile Etkileşim	K1, K8, K16	3
		Ev Ortamı	K1, K8, K16	3

	Sosyal Medyanın Sanat Üzerindeki Olumsuz Etkileri	Seyircisiz Etkinlikler	K5, K11, K16	3
		Hızlı Tüketim	K9, K16	2

2.5. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma performans sanatçılarının ve bestekarların (piyanistler, tiyatro sanatçıları, dansçılar, orkestra şefleri, üflemeli-yaylı enstrüman icra eden sanatçılar, besteciler, caz sanatçıları ve opera sanatçıları) pandemi sürecinde yaşadıkları dijital dönüşümün sanat ve sanatçı faaliyetlerine psikolojik, ekonomik, teknolojik bakış açılarını tespit ederek, pandemi sürecindeki düşüncelerinin bu açıdan incelenmesini amaçlamaktadır.

2.6. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma profesyonel piyanistler, şefler, besteciler, tiyatro sanatçıları, opera sanatçıları, üflemeli ve yaylı enstrüman icra eden sanatçılar, resim sanatçıları, dans sanatçıları ve caz sanatçıları hakkında yapılacak yeni çalışmalara destek sağlayacak niteliktedir.

Bu araştırma sanatçıların özellikle Covid-19 döneminde yaşadıkları yaşam gücünün, teknolojik faaliyetlerinin zorluklarını yansıtmak ve sanatçılara sağlanması gereken maddi-manevi desteğin ve yardımın toplumsal bilinirliği ve öne çıkması açısından önem taşımaktadır. Araştırma içerisinde Abuzar Manafzade, Asena Ökte, Bektaş Ozan Kutlar, Bülent Külekçi, Cem Mansur, Cihat Aşkın, Ecesu Serteser, Evren Ekşi, Hasan Uçarsu, Kağan Yıldız, Levent Üzümcü, Nihan Atalay, Pervane Alizade, Teymur Rzayev, Turgay Yıldız ve Uğur Arslan Cabiroğlu olmak üzere Türkiye'deki önemli profesyonel piyanist, tiyatrocü, dansçı, orkestra şefi, besteci, üflemeli-yaylı çalgı sanatçıları, caz sanatçısı ve ressamların görüşlerini buldurması bakımından sanatsal faaliyetlerin bugününe ve geleceğine ışık tutarak, müzikte teknolojik ve ekonomik faaliyet ve desteklerin geliştirilmesine, müzik bilimi alanının gelişimine, dijital alanda gerçekleşecek kültür-sanat faaliyetlerinin düzenlenmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

2.7. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma;

- i. Amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen örneklem grubunda yer alan profesyonel dans sanatçısı, piyano sanatçısı, orkestra şefi, besteci, caz sanatçısı, tiyatro sanatçıları, opera sanatçıları, üflemeli ve yaylı enstrüman icra eden sanatçılar ve resim sanatçıları seçilmiştir.
- ii. Literatür taraması sonucunda tezin konusuna uygunlukta ve destekte bulunabileceği düşünülmüş ulaşılan kaynak ve dokümanlarla,
- iii. Araştırmada uygulanan açık uçlu derinlemesine mülakat soruları ve yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla,
- iv. Literatür taraması sonucunda ulaşılabilen kaynaklar ile sınırlıdır.

2.8. PROBLEM

Araştırmanın problem cümlesi, “Dijital dönüşümün sanat ve sanatçı faaliyetlerine etkisi nedir?” şeklinde oluşturulmuştur.

2.9. ALT PROBLEMLER

- 1- Pandemi sürecinin ekonomik koşullarınızda yarattığı değişimler nelerdir?
- 2- Pandemi süreci kültür-sanat faaliyetlerinizi nasıl etkiledi?
- 3- Pandemi öncesi ve pandemi süreci ile karşılaştırıldığında pandemi sonrası kültür-sanat faaliyetlerinin geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 4- Pandemi sürecinin sizde yarattığı psikolojik etkiler nelerdir?
- 5- Pandemi sürecinin sosyalleşme bağlamında sizde yarattığı etkiler nelerdir? Süreç öncesi ile karşılaştırarak açıklayınız.
- 6- Pandemi sürecinin eğitim-öğretim faaliyetleri üzerindeki etkileri nelerdir?
- 7- Pandemi sonrasında psikolojik, ekonomik ve toplumsal koşullarda ne tür değişiklikler bekliyorsunuz?
- 8- Pandemi sürecinin yaratıcılık konusunda sanatçılar üzerinde ne tür etkileri olmuştur?
- 9- Pandemi sürecinin dijitalleşme konusunda sanatçılar üzerinde bir baskı yarattığını düşünüyor musunuz?

- 10- Pandemi sonrasında dijitalleşmeye uyum sağlayamayan sanatçılar ne tür zorluklarla karşılaşabilir?
- 11- Pandemi sürecinde dijital etkinliklerde gerçekleştirilen ücretli ve ücretsiz etkinlikler için düşünceleriniz nelerdir?
- 12- Pandemi sürecinde zorluk yaşayan sanatçılara destek olunması gerektiğini düşünüyor musunuz? Bu desteğin kapsamını açıklayınız.
- 13- Hızla dijitalleşen dünyada sanatın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 14- Pandemi sonrasında sanatsal etkinliklerin dijital mecralarda devam etmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 15- Pandemi sürecinde sanatsal faaliyetlerin sosyal medya mecralarına taşınması hakkında ne düşünüyorsunuz? Böyle bir zorunluluğun kültür ve sanat faaliyetleri için olumlu ve olumsuz yanlarını açıklayınız.

3. BULGULAR

Bu bölümde sanatçılarımızın araştırma sorularına verdikleri cevaplar, yorumlar ile alt problemler derinlemesine açıklanmıştır. Sanatçılarımızın verdikleri cevaplar doğrultusunda pek çok ortak cevap olmakla beraber, sanatın öznelliğini de ortaya çıkartan cevaplar önem taşımaktadır.

3.1.BİRİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın birinci alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinin ekonomik koşullarınızda yarattığı değişimler nelerdir?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Ekonomik Koşullarınızda Yarattığı Değişimleri” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sürecinin Ekonomik Koşullarınızda Yarattığı Değişimleri	Olumlu Değişim	İnternet Etkinlikleri	K1, K9	2
	Olumsuz Değişim	Serbest Çalışan Sanatçılar	K2, K6, K7, K13, K15, K16	6
		Sanatsal Etkinliklerin Yapılamaması	K5, K6, K8, K9, K12, K14, K15, K16	8
	Değişim Yok	Devlet Maaşı	K3, K4, K10, K11	4

Tablo 3 incelendiğinde 4 kod, 3 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 3’e yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

İnternet Etkinlikleri. “Pandemi koşulları demek işsizlik demek. Özellikle sanat camiasının işsizlik açısından yara aldığı bir dönem olmuştur pandemi. Opera, bale, tiyatro sanatçılarının

işleri durdu. Çünkü toplu alanda, kapalı yerlerde yapılan etkinlikler olması dolayısıyla hepimizin ekmeği kesildi. Benim açımdan iyi; 4-5 yıldır Youtube üzerinden paylaştığım videolarla para kazanmaya başladım. Eve kapanan insanlar daha fazla izlemeye başladı, takipçilerimin sayısı arttı. Ama dilerim ki hayat normale dönsün, ben az para kazansam da olur.” (K1). “Pandemi süreci öncelikle hepimizin geçici sandığımız dönem oldu. Mesleki açıdan bir değişim yaratacağını anlamamız bir zaman aldı. Müzisyenler çalmadan çalamadan ne zamana kadar maaş alacak sorusunu da düşündürdü bu dönem. ‘Sanatçılar başka bir meslek öğrensin’ deme küstahlığına kadar gitti. Ülkemizdeki müzisyenler de büyük darbe aldı. Benim de yetkililere açıkladığım; müzisyenlere ekonomik desteği sadaka verir gibi değil, onlara iş ortamı yaratarak yapmak gerektiğidir. Dijital platformların ücretsiz müzik sağlaması farklı bir tehlike yarattı. İnsanlar kafayı yiyecekti evde. Müzisyenler de yaşamak zorunda. Bazı insanlar her şeyi ücretsiz bekliyor. Bu tehlikeli. Bu da paylaşma kültürünün kapısını açacaktır.” (K9).

Olumsuz Değişim. “Ekonomik olarak özellikle serbest sanatçılara eksi olarak yansıdı. Düzenli maaş almayanlar evine kapandı, mekanlar kapandı, ekonomik güçlük çekti. Devlete, kuruma bağlı olanların bu sıkıntısı olmadı. Özel yerler kapalıyken devlet kurumları kamuya hizmete devam etti. Ama 1 sene daha sürerse ciddi sorunlar olacaktır.” (K2). “Sadece müzikte değil diğer alanlarda da ekonomik etki olmuştur.” (K5). “Ekonomik koşullar zaten bir sanatçı için ülkemizde sıkıntılı bir süreç. Ülkemizde sanat ve sanatçılara yaratılmış ekonomik düzen ve denge maalesef sanatçının aleyhine işliyor. Pandemi dönemi kazançları sekteye uğratmıştır. Geçim sıkıntıları yaratmıştır. İntihar edenler olmuştur. Bu travmatik ve sorgulanması gereken bir durum.” (K6). “Tüm sanatçılarda olduğu gibi etkiledi beni de. Eskiden daha çok öğrencilerim vardı, azaldı şimdi.” (K7). “Ekonomi herkesin hayatında var olan bir şey. Gelir kaynaklarımız yok olmuş durumda. Hiçbir sanat faaliyeti yapamıyoruz. Tiyatrolar kapalı. Bunlar doğru tedbirler olabilir ama uçağa binebilmenin yanında faaliyetlerin yapılamamasının anlam bütünlüğü yok. Maske üretiyorsun, karlı işler yapıyorsunuz ancak insanların alım gücü yoksa nasıl alacak? Bu dönemde nasıl sağlam kalacağız? Her şey artık çok karanlık. Bunlar doğru tedbirler olabilir. Ama alışveriş merkezlerine, iş toplantılarına, fabrikalara veya ibadethanelere gitmek için toplu taşımayı kullanıp, uçağa binip kültür-sanat faaliyetinin olmamasında anlam bütünlüğü yok. Böyle bir düzende insan ruhu nasıl sağlam kalır?” (K8). “Konserlerim iptal olunca bu ekonomik koşullarda farklılık getirdi.” (K12). “Türkiye’de müzisyenlerin istihdam edilmesi zaten sıkıntılı. Klasik müzikte özellikle yeteri kadar orkestra olmadığından ve kadro açılmadığından insanlar çalışmadığı için belli bir gelirleri yok. Bu konuda bir sektör yok. Caz sanatçıları da aynı durumda. Ancak ders verirseniz, online veya

canlı o zaman bir kazanımınız olabilir.” (K13). “Tüm dünyaya değmiş zarar hesaplayarak bitebilecek gibi değil. En büyük zarar insan sağlığına olmuştur. İnsan sağlıklı olmazsa ekonomi çöker. En büyük zarar insan sağlığının ekonomiyeye etkisidir.” (K14). “Bizler yevmiye usulü çalıştığımız için, sosyal güvenliğimiz olmadığı için dizi, özel tiyatro, kurslar ve özel dersle para kazandığımız için herhangi bir maaş ve düzenli gelirimiz yok. Müşteri potansiyeli olmayan insanlar için daha zor. İnsanların ailesi ya da birikimi olmasa, pandemi dönemi intihar etme sebebi olabilir.” (K15). “Pandemi süreci hiçbir sanatçının beklemediği bir olay olarak hayatımıza girdi ve herkesi olduğu gibi sanatçıları da olumsuz etkiledi. Dünyanın hiçbir yerinde sanatçılar konser yapamadı, canlı etkinlik yapamadı. Bu da aile ekonomisi açısından herkesi zor duruma soktu.” (K16).

Devlet Maaşı. “Devlet kurumundan sürekli maaşım var olsa da yurtdışında gerçekleşecek sanat etkinliklerim iptal oldu. Gelen yasaklarla sanat paylaşımı azaldı yok oldu gibi diyebiliriz.” (K3). “Pandemide ekstra işlerimde iptaller oldu (özel ders, konser) ama bunun dışında zaten devlet kurumunda çalışıyorum. Sürekli maaşım var.” (K4). “Devlet kurumunda çalıştığım için sonuçları ağır şekilde yaşamadım. Fakat duyuyoruz çok müzisyen intihar etti ve mağdur olanların çok olması üzücü. Özel çalışanlar için büyük zorluklar oldu. Örneğin; ‘Kadıköy Belediyesi Pandemi Orkestrası’ kurdu müzisyenlere destek için, bunlar çoğalsa iyi olur.” (K10). “Ekonomik olarak pek etkilenmedim, çalıştığım kurum operada sözleşmeler aylık olarak imzalanıyor olduğu için.” (K11).

3.2.İKİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ikinci alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi süreci kültür-sanat faaliyetlerinizi nasıl etkiledi?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Katılımcıların “Pandemi Süreci Kültür-Sanat Faaliyetlerine Etkileri”

Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Süreci	Etkinlikleri	Etkinlikler Azaldı	K1, K5, K6, K8,	11
Kültür-Sanat	Olumsuz Etkiledi		K9, K11, K12,	

Faaliyetlerine Etkileri			K13, K14, K15, K16	
	Sanat Üretimini Olumlu Etkiledi	Sanat Üretimi Kolaylaştı	K2, K3, K6, K7, K10, K14	6

Tablo 4 incelendiğinde 2 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 4'e yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Etkinlikler Azaldı. *“Yurtdışı gösterilerim vardı, Almanya İsviçre, Hollanda iptal oldu. Türkiye’de yedi cüceler turnem iptal oldu. Hayatımı olumsuz etkiledi. İnternete sığındım. İzlemek istediğim gösterileri de izleyemedim, alıcı ve sunucu olarak kayıptayım.”* (K1). *“İşler zorlaştı, özel konserler ertelendi. Ancak belediye destekli organizasyonlar olabiliyor, salonlara alınabilecek insan sayısı sınırlı ama genel olarak tatmin edici değil.”* (K4). *“Eserler çalınacaktı çalınmadı, ciddi maddi faturası yok ama ilerde etkileyecek.”* (K5). *“Etkinliklerimizi yapamıyoruz. Devletten yeterli bir şekilde kültür-sanata destek göremedik. Kapatma yolunu denediler. Umarım bu sorunlar çözülür.”* (K8). *“Yazın kısıtlı seyirciyle ve kısıtlı orkestralarla sosyal mesafeli, önlem alarak etkinlikler yaptık. Dinleyicili etkinliklere başlasak da bu bir panik yarattı. Ekim-Kasım programı çıktığı zaman yeni kurallar şartlar geldi salonlara ve dışarı çıkma saatlerine. Her şeyle kısıtlandık. Bu zamanda salonları seyircisiz kullanmaya başladık. Her şeyden önce kadrolu maaşlı sistemin insanlara iyi-kötü bir güvence verdiğini tekrar görmüş olduk.”* (K9). *“Maalesef kötü etkiledi, dans ve bale alanında. En önemlisi bizim için sahnede olmak. Aylardır bunu yapamıyoruz. Genç bir dansçı olarak benim için kötü.”* (K11). *“Çok negatif etkiledi maalesef. Sanırım pandemi en çok sanatçıları etkiledi. Özellikle 2 yıldır hazırlamış olduğum Erasmus çalışmalarım, Kyoto’da yapacağım çalışmalarım ve İsviçre dünya kadınlar gününde gerçekleşecek konserim iptal oldu.”* (K12). *“Olamadı etkinlikler. Yalnız yazın birkaç etkinlik gerçekleşti. Tüm dünyada, Türkiye’de değil sadece. Ama etkinliklerin iptal edilmesinin yanında uçakların uçurulması vs. ilginç bir durum. Online konserler daha çok oldu, yaraya ilaç olması bakımından. Türkiye’de en fazla konser çalan müzisyenlerden olabilirim ve etkinliklerin durduğunu söyleyebilirim.”* (K13). *“Olumsuz etkiledi. Eğlence sektörü olduğu için ilk darbe kültür-sanata vuruldu. Uçakla uçuluyor ama kültür-sanat mutlu olmayı sağlayabilecek bir şey iken, neden yapılamıyor? Devletin bunda rolü büyük.”* (K15). *“İnanılmaz derecede etkiledi. Geçtiğimiz sene 200 konser veren biri olarak bu sene 3-5 konser vermiş oldum. O 3-5 konseri bu dönemde yapabilmem de güzel bir şey ama. Genel olarak bu önlemler devam ettiği için şu anda konser yapmak mümkün değil.”* (K16).

Sanat Üretimini Olumlu Etkiledi. *“Daha yaratıcı süreç oldu. Dijitale yönlendirdi bizi. Beni daha yaratıcı etkiledi. Klarinet sanatçısı olarak tek başıma bir oda müziği albümü kaydettim. Belediyeye konser yaptım, yazın konserler yaptım. Teknolojiyle aramın iyi olmasından dolayı bunu değerlendirdim. Herkes teknolojiden iyi anlamak durumunda değil, bu yüzden zor bir süreç.”* (K2). *“Çok büyük bir etkisi olduğunu ve olacağını düşünüyorum. Sanatı icra etmek, yaratmak konusunda.”* (K3). *“İster istemez canlı konserlerin sonuna geldik. Sanatçının sadece sahnede çıkmasını düşlemedim, sanatçının icra görevinden ziyade insanlara moral vermek gibi görevi vardır. Dijital mecralar ülkemizde pek gelişmiş bir alan değildi. Pandemiye girince bu dönemde bir şeyler yapmam gerektiğini mutlaka düşündüm ve sosyal medya hesaplarımdan akşamları canlı konserler yaptım. 30 Nisan’a kadar bunu devam ettirdim. Zaman zaman değişik sanatçı arkadaşlarımı davet ettim, insanlara umut olmak ve sağlık hakkında uyarmak adına. Tam irili ufaklı 144 konser yapmışım. Süreç biraz yorucu olsa da bunun yanında öğrencilere ücretsiz keman dersi için çağrı yaptım; 300 kadar başvuru aldım ancak 100 öğrenciyi seçerek onlarla çalıştım. CAKA keman yaz okulunu 30 eğitimle 3 ayrı kategoride, değişik enstrümanlar alanında dijitalde gerçekleştirdik.”* (K6). *“Daha iyi etkiledi, evde kalarak daha çok çalıştık. Dijital sergi yapmadık ama ben somut sergi severim. Ama bu süreç daha da devam ederse yapabilirim dijitalden sergi. Neden olmasın.”* (K7). *“Bu süreçte kendi adıma olabildiğince aktif olmaya çalıştım, sonuçta sanatçı faal olmalı. Moral için ve dinleyici için önemli. Daha çok yaz döneminde açık havada çalışma yaptık. Opera bünyesindeki konserlerimizde şarkıcılar kendisini koruyabilse de orkestra üyelerinin yan yana çalmaları onları huzursuz etti. Bu dönemdeki konserler de seyirci için büyük moral oldu. Müzik ruhun gıdasıdır, ilaçtır. Elimizden geldiğince açık havada veya online şekilde devam etmek gerekir, insanlara ulaşmanın yolunu bulmak gerek.”* (K10). *“Pandemi sanatı etkiledi. Sanatçı kendi kendiyi savaşan bir varlıktır, bir kişiliktir. Pandemi olduğunda da olmadığına da toplumla bir araya gelme süreci yavaşlıyor ama sanatçı her yönüyle ister evde, dışarda, atölyesinde, dijitalde toplumla bir araya gelebilir. Pandeminin yaratıcılığı çok engellediğini düşünmüyorum.”* (K14).

3.3.ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın üçüncü alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi öncesi ve pandemi süreci ile karşılaştırıldığında pandemi sonrası kültür-sanat faaliyetlerinin geleceği hakkında ne

düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 5. Katılımcıların “Pandemi Öncesi Ve Pandemi Süreci İle Karşılaştırıldığında Pandemi Sonrası Kültür-Sanat Faaliyetlerinin Geleceği Hakkındaki Görüşleri” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Öncesi Ve Pandemi Süreci İle Karşılaştırıldığında	Sahne	Sahne	K1, K2, K6, K9,	5
	Sanatlarındaki Olumsuz Dönüşümler	Sanatlarında Seyirci Kaybı	K16	
Pandemi Sonrası Kültür-Sanat Faaliyetlerinin Geleceği Hakkındaki Görüşleri	Olumsuz Dönüşümler	Belirsizlik	K1, K5, K8, K11, K16	5
	Olumlu Dönüşümler	Sanatsal Üretimin Artışı	K3, K4, K6, K7, K10, K13, K15	7

Tablo 5 incelendiğinde 3 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 5’e yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Sahne Sanatlarındaki Olumsuz Dönüşümler. “Sonrasını bilmiyoruz, dolayısıyla korkuyoruz. Daha uzun süreceğini söyleyenler var, hayatımızın bir parçası olduğunu söyleyenler var. Ne kadar doğru ve gerçekçi bilemiyorum. Belirsizlik var. Seyirciyi uzaklaştıracaktır bu süreç, dijital platformları (Netflix vs.) izleyenler zaten tiyatrodan çekilmişti.” (K1). “Öncesinde perim masalı içinde yaşıyor gibiymişiz. Hiçbir sorunumuz, derdimiz yokmuş. Gereksiz şeyleri dert ediyormuşuz. 2000 kişilik salonlarda hiçbir korku yokken performans yaparken şimdi tedirgin oluyoruz acaba mesafe var mı vs. diye. Pleksiler bizi tedirgin ediyor. Sesi kesiyor ve mikrofonla çalmaya çalışıyoruz. Dijitaller de bir süre sonra maddi getiri sağlamayacak. Korsan da yaygın. Ayakta tutunmak için kıymetli seyircilerimizin olmasının şart olduğunu düşünüyorum.” (K2). “Pandemi sonrasında birçok kurum kapılarını kapattı. Orkestralar konser veremez oldu, sahnede sosyal mesafeye uyan sanatçılar zorluk yaşadı ancak sanat şartlar ne olur olsun devam etmeli. Orkestraların bazıları tedbir alarak faaliyete devam etti ama yurtdışı konserlerimin bazıları ertelenirken bazıları da iptal edildi. Olumsuz taraflar olumludan daha çok elbette.”

(K6). “Sadece kültür-sanat faaliyeti değil, herkes birbirinden çok uzaklaştı. Biz toplumca hala sosyal olmaya çalışıyoruz, vazgeçemiyoruz. Birbirine yakın yaşıyoruz. Bir anda uzaklaşmak insanları psikolojik olarak olumsuz etkiliyor. Felsefecilerin görüşüne göre dünya eski dünya olmayacak. Bundan sonra kültür-sanatta sosyal etkinliklerde ne olur göreceğiz. Hastalıkla ilgisi olmayanlar bile 15 gün sonra belki ölecek, bunu bilmiyoruz. Sosyoloji değiştiği için bunun sanata etkisi olacaktır. Dijitalde tiyatro olmaz.” (K8). “Birtakım şeyler değişecek. Konser süreleri kısılacak. Mesela ‘konserler neden 2 saat?’ gibi şeyler düşünüyorum. Ezberler bozuluyor. Çok zarar görmeden, çıkarız diye umuyorum.” (K9). “Çok zor ayağa kalkacağımızı düşünüyorum. Birçok sanatçı aynı durumda. Herkes konser salonlarına yüklenecek ve bir sıra oluşacak. Yavaş ilerleyeceğimizi düşünüyorum. Bütçelerde kısıtlamalar olacaktır. Büyük orkestralar olamayacak, oda müziği yapamayacağız gibi görünüyor ama bu uzun sürse de yoluna girecektir.” (K12). “İnanılmaz derecede etkiledi. Geçtiğimiz sene 200 konser veren biri olarak bu sene 3-5 konser vermiş oldum. O 3-5 konseri bu dönemde yapabilmem de güzel bir şey ama. Genel olarak bu önlemler devam ettiği için şu anda konser yapmak mümkün değil.” (K16).

Belirsizlik. “Değişim olması isteniyor ancak insan oğlu istemiyor. Herkes canlı olmasını istiyor.” (K5). “Şimdilik bir şey söylemek zor ama zor olacak. Ne kadar seyirciyle devam edecek bunu tahmin etmek zor. Ne zaman seyirciyle etkileşimde bulunarak sahneye dönebildiğimizde her şey daha iyi olacak.” (K11). “Bu konuda iyimser olmaya çalışıyorum. Böyle büyük çapta bir olay bütün insanlığı şoka düşürmüş durumda. İnsanların kolay kolay tekrar salonlara gelip yan yana oturarak etkinlik izleyeceğini sanmıyorum. Bu biraz zaman alır, iyimser baksam da ger dönüş 3-5 sene kadar sürebilir.” (K16).

Olumlu Dönüşümler. “Sanatı hissedememe, yaşayamama, icra edememe konusunda halktan biri gibi olduk. Travma diyebilirim. Fiziksel ve zihinsel travmayla savaş veriyorum. Önceki dönemi hatırlamayla ilgili çabam oldu. Pandeminin aşılması için çok çabalar sarfedildi. Bu da bize moral oldu. Sanatımıza sahip çıkmak için cesaretlendik.” (K3). “Pandemi sonrasında işin rengi biraz daha değişecek. Bunca yıldır Kültür sanata aç olan sanatçılar bu işi yapamadığı sürece kendilerine dönüp bir şey üretiyorlar. Pandemi sonrası canlı faaliyetler devam edecek, yine de insanlarda korku olacak. Örneğin; Avustralya’da süreç iyi yönetildiği için insanlar maskesiz maç izliyor, toplu faaliyete katılıyor. Süreç iyi yönetilseydi, gerekli önlemler alınsaydı, faaliyetler sekteye uğramayacaktı ve iş bu yere gelmeyecekti. Çünkü evde kapanmaktan çıldırma seviyesine gelen bir katılımcı kitlesi var. Faaliyetlerin sonradan artacağını

düşünüyorum. Evde olmaktan çıldırarak bir katılımcı potansiyeli var.” (K4). “Olumlu tarafı dijital sektöre açıldık ve online olarak konserler devam etmeli.” (K6). “Sanatın dokunabileceğimiz halini daha çok tercih ederim. Ama artık yeni çağdayız ve dijital platformdayız. Geleceğin sanatı dijital ama benim tercihim doğal, elle dokunulan olan. Ama eğer sanat dijitalde devam ederse buna karşı çıkmam. Telif hakları vb. konular da önemli. Doğalda eserlerden birer tane yapıp imzayla bunu veriyorsunuz, dijitalde bu nasıl olacak bunu hep düşünüyorum.” (K7). “Bu koşullara ayak uydurmaya çalıştık. Kimi zaman online, kimi zaman canlı konserler yapıldı operada. Dünyadaki birçok kurum kendi arşivini açtı, sanal turlar yaptık bu dönemde. Bunlar büyük rahatlık ve konfor günümüz koşturmacasında. İnsanlar bu konfora alışacaktır diye düşünüyorum. Bu da alternatif olarak yapılmaya devam edecektir. Öğrencilerimin dijitalde hazırladığı video çalışmalarını gördüm, hoşuma gitti. Senkron sorunları hallolduğunda daha güzel şeyler yapılabilir tabii.” (K10). “Bence eski düzene geri dönecek. Toplumun kültür-sanata duyarlı bir kesimi var. Bu durum dijital içinde kalmayacaktır. Çünkü kültürel etkinlikler bir sosyal faaliyet olduğu için eski düzene geri dönlür.” (K13). “Pandemi sonrasında kültür-sanat faaliyetlerinin daha kitlesel, büyük arenalara hitap edilecek ortamı yaratması olası. Toplumla buluşma pandemi sonrası çok daha münasiptir.” (K14). “İnsanlar evde bunalmış, seyirci de sanatçı da. Pandemi sonrası piyasa yoklaması yapıp bir saldırıya geçecek sanatçılar. Korkular gittikçe azalacak. Aktivitelere ilgi çoğalacak. Besteler yapıldı, oyunlar yazıldı bu dönemde. Yüklenme olacak. Bazı belediyeler sanatçılara kolaylık sağlıyor, ‘prova salonu bizden’ demek gibi.” (K15).

3.4.DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın dördüncü alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinin sizde yarattığı psikolojik etkiler nelerdir?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 6. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Sanatçılarda Yarattığı Psikolojik Etkiler” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sürecinin	Psikolojik Düşüş	Asosyallik	K1, K3, K4, K12, K13, K14, K15	7

Sanatçılarda Yarattığı Psikolojik Etkiler		Günlük Alışkanlıkların Değişimi	K2, K3, K4, K6, K12, K13, K15	7
	Psikolojik Olarak Olumlu Yönler	Kendime Vakit Ayırıyorum	K6, K8, K10, K11, K12, K13, K16	7
	Fark Yok	Psikolojik Olarak Fark Etmedi	K5, K9	2

Tablo 6 incelendiğinde 3 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 6'ya yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Asosyallik. “Daraltıcı bir süreç. İnsan sosyal bir varlık. Yalıtılmış bir dönem. Sosyal bir insandım, arkadaşlarımla buluşmayı çok severdim, etkinliklere katılırdım. Herkesle sesli iletişim kuruyoruz. Psikolojik olarak etkileyen bir süreç, maske ile yaşamak zor.” (K1). “Sosyal yaşamıma da bu travma yansdı. Hayatta kalmakla uğraştık yalnızca. Bu süreci yönlendirerek şu anki noktada bir cesaret bulduk. Önce sağlık düşünüyorum, tüm insanlar gibi.” (K3). “En sıkıcısı evde kapalı olmak, bütün işleri ekrandan halletmeye çalışmak. Bilgisayarı ve teknolojiyi sık kullanan biri olsam da beni bile böyle söylemeye sevk eden bir süreç oldu.” (K4). “Ben sanat insanı olduğum için, hep kendi kendimle olan biriyim. Bu süreçte en önemlisi sağlık.” (K14).

Günlük Alışkanlıkların Değişimi. “Günlük Alışkanlıkların Değişimi. “Evli bir kadın olarak yaşam dinamiğimiz etkilendi. Gün içindeki döngümüz değişti. Hep evde oturmak, sürekli çalışan birileri olarak bizim için zordu. Umutlu olmaya çalışıyorum.” (K2). “Bilimsel olarak gelinen son nokta bana cesaret verdi. Önlemler alarak sosyalleşmeye çalışıyorum.” (K3). “Pandemi sonrasında geri dönüşü zarar olarak da dönebilir; depresyon, alkol, madde bağımlılığı gibi sorunlar yaratabilir insanlarda. Her şey daha farklı olacak.” (K4). “Çok üzücü bir durum, insanlar hayatlarını kaybetti. Benim için bu süreç kötü sayılmaz, dinlenmeye ihtiyacım vardı. Öncesinde çok yoğun çalışıyordum. Bir ara verdim, geçmişime baktım, kafamı toparladım, arındım. Yeni besteleri yazmak için bir zaman fırsatı oldu. Hiç para kazanamamam da eski kazanımlarımla hayatımı idame ettirdim. Bizim meslekte hep farklı insanlarla birlikte çalışıyorsun. Farklı şehirlere, ülkelere gidiyorsun. Hemen konser sonrası başka işlere dönmek zorundaydık. Ama şimdi bir acelemiz yok.” (K13). “Hayatımla ilgili radikal kararlar aldığım

bir döneme denk geldiğinden büyük bir isyan oluştu bende. Alışma ve kabullenme oldu. Maddi ve manevi kayba uğradım. 7 öğrencim eve kapandı, gelir kaybettim. Birçok insanın derslerde 'acaba bulaşır mı, bulaştırır mıyım?' endişesi olduğu için olumsuz bir durumdayım. Daha sonra bunun küresel bir süreç olmasından dolayı kabullendim. Süreç ülkede iyi yönetilseydi böyle olmazdı.” (K15).

Psikolojik Olarak Olumlu Yönler. *“Herkeste olduğu gibi içimize ve evlerimize kapandık. Dışarıya çıkma korkusu ve temas korkusu. Eski hayatı özledik. Buhranlar geçirdik. Günlük rutinde değişiklikler oldu. Olumlu olarak; tefekkür süreci olarak düşündüm bu süreci. İnsanın kendi içine dönmesi, kabuğuna çekilmesi. Kendi kendimize uyguladığımız terapi süreci gibi gördüm, üretimle ilgilenmemiz gereken. Bazı şeylerin ne kadar gereksiz olduğunu anladık. Bu anlamda daha olumlu şeyler gördüm. Müzisyenler çağı başladı. Sanatınızda iyiyse takdir ediliyorsunuz, bunu gördüm.” (K6). “Sanat ve sanatçı özgürlük demek. Özgürlüğün elimizden alınması ve tüm sanatçıların evde kalma konusunda başta zorlandık. Yasaklar bizi sıktı ve sonra kendimizi tamamen sanata verdik.” (K7). “Çalışmamak dışında bir etkisi olmadı. Çok planlarım vardı, onlar duruldu. Olumlu gelişmeler oldu. Kendime vakit ayırdım. Hayat üzerine düşünüyorum bu dönemde. Kültür-sanat alıcısı olmaya çalıştım, vaktim olmazdı eskiden buna. “Eski sistem öldü, yeni sistemi doğuramıyoruz” derler ya, bu döneme de şahitlik etmek heyecan verici.” (K8). “Her zaman için moralimi yüksek tutmaya çalışıyorum. Şarkı söylemenin moralle ilgisi olduğunu düşünüyorum. Kendime maksimum hareket alanı yaratmaya çalıştım ve herkes gibi güçlü kalmaya çalıştım. Moral bozukluğunun kimseye faydası yok, bizim görevimiz insanlara moral ve mutluluk sağlayabilmek. Kimyayı bozmasına izin vermedim. Çalışmayı hiç bırakmadım, öyle bir lüksüm yok.” (K10). “Bu soru değerli. Hep kendimle baş başa kalmayı seven biriydim. Bu zamanda da hep kendimle kaldım. İşime aşık olduğumu keşfettim. Negatif etki ve düşünceleri kafamdan atmaya çalıştım, vücuduma ve kendime dikkatimi verdim. İlk zamanlar zordu. Ama sağlığım için şükürle geçti. Ne kadar yalnız olsam da bir şekilde aktif olmam gerektiğini anladım.” (K11). “Psikolojik olarak zorluk çekiyorum, her gün bir mücadele içindeyim. Bunu bir savaş olarak görüyorum. Neredeyse 1 yıldır online ders veriyorum. Öğrencilerimi canlı göremiyorum. Onlara destek olurken kendimi de motive etmeye çalışıyorum. Küllerimden yeniden doğuyorum her gün. Etrafımdakileri de ümitlendirmeye çalışıyorum.” (K12). “Açıkçası bir müzik insanı olarak biz zaten sanatımızı bir odada tek başımıza icra ediyoruz. Bu süreyi yaratıcılıkla, bilmediğim konularda kitaplar okuyarak, yeni repertuar çalışarak, beste yaparak geçirmeye çalışıyorum. Ama konser yapamamanın psikolojik, ekonomik ve manevi etkisi ve yükü var üzerimizde.” (K16).*

Psikolojik Olarak Fark Etmedi. “Psikolojik olarak kendi iç alemim hep var, ciddi değişiklik olmadı. Evden az çıkan biriyimdir.” (K5). “Çok kötü değil bendeki etkisi. Şeflik sanatını icra eden ve bir salonun yönetmenliğini yapan birisi olarak bu dönemde sosyal medyada kültür ve müzik adına videolar paylaşmaya başladım ve devam ettim. Önce aylak aylak gezeriz gibi düşündüm ama fikirlerimi yazıp çizip yeni fikirler üretmeye çalışınca buhrana kapılmaya zaman bile kalmadı.” (K9).

3.5.BEŞİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın beşinci alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinin sosyalleşme bağlamında sizde yarattığı etkiler nelerdir? Süreç öncesi ile karşılaştırarak açıklayınız.” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 7. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Sosyalleşme Bağlamında Sanatçılar Üzerinde Yarattığı Etkiler” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sürecinin Sosyalleşme Bağlamında Sanatçılar Üzerinde Yarattığı Etkiler	Teknolojik İletişim	Teknolojik Yollarla İletişim	K1, K2, K14	3
	Asosyallik	Sosyal Etkileşimin Azalması	K1, K6, K10, K11, K12, K13, K16	7
		Sosyal Mesafe	K8, K9, K10, K11, K15	5

Tablo 7 incelendiğinde 3 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 7’ye yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Teknolojik İletişim. “İstemediğimiz halde a-sosyal, anti-sosyal olduk, birbirimizden çekinir olduk. Sosyal olma yeteneğimiz olsa da istemsizce a-sosyal olduk. Daha çok telefonda konuşuyoruz. Kulaklarımız bu işten nasibini aldı. Toplum olarak dokunmayı yakınlığı seviyoruz.” (K1). “Daha sosyal olduk, önceden ‘facetime’ vs. üzerinden kimseyi aramazken şimdi daha fazla insanla etkileşimde olduğumu ve projeler yaptığımı söyleyebilirim. Örneğin;

26 ülkeden 50 kadar klarinetçi ile birlikte orkestra kurduk. Pandemi varken daha fazla görüşmeye vakit oldu.” (K2). “İki nüansı dikkate almak lazım; sosyalleşme şimdi 2 türlü var. Dijitalden ya da doğaldan. Dijitalde daha farklı bir sosyallik fırsatı var. Aynı anda 100-150 kişilik hitap etmek mümkün.” (K14).

Asosyallik. “Psikiyatrik anlamda etki büyük. Yalnızlık hüüzün makamı taşıır. Yalnızken insan çok kahkaha atmaz, kalabalıkla, sosyal ortamda daha rahat ve çok kahkaha atıyoruz.” (K1). “Arkadaşlarımızla çıkıp kahve bile içemez hale geldik. Birbirimize hastalığı geçirebilme korkusuyla yaşıyoruz çünkü kimin taşıyıcı olduğunu da bilmiyoruz. Tam bir sene önce hayatımız daha farklıydı. Ev ortamı dışında buluşmamaya çalışıyoruz.” (K4). “Hayatla bağımı fark ettim. Balıkçıyla, esnafla günlük kurduğum iletişim önemliymiş, sosyalliği sevdiğimi anladım. Okulda öğrencilerle buluşmak, konserlerde sohbet etmek benim için keyifmiş.” (K5). “Süreç öncesi çok rahat sosyalleşme imkanımız vardı. Ben de sosyal bağları kuvvetli bir sanatçıyım. Sadece konser vermek değil; eğitim, konser organizasyonları ve kurumlaşmalar benim hayatımda önemli bir yer tutuyordu. Çok yoğun seyahat hayatım vardı. İster istemez bunlar kısıtlandı.” (K6). “İnsan her şeye alışıyor. Eskiden bir kahve için dışarı çıkardık. Her şeyi paylaşırdık. Şimdi herkes kabuğuna çekildi.” (K7). “Yapı gereği dışarda pek gezen biri değilim. Akrabalar, dostlar sadece. Büyük değişiklik yaşamadım. Arabamla gideceğim yere gidiyorum, dönüyorum. Eski sarılıp öpüşme kalmadı. Anneme babama sarılamadım. Bu önemli benim için.” (K8). “Arkadaşlarla bir araya gelmeyi severim, çok sosyalim. Bunu yazın açık havada yaptık. Ama evimde zaman geçirmeyi seviyorum. Çok şikayetçi değilim. Neden bir yerlere çıkamıyoruz diye panikleyen biri değilim.” (K9). “Öğrencilerimi özlüyorum tabii, prova ortamını da özlüyorum ama her şeyin başı sağlık. Kalpler bir olsun. Ben de sosyalleşme durumunu abartmamaya çalışıyorum.” (K10). “İnsanlarla haşır neşir değildim, hep kendimle kalmayı seçtiğim için beni zorlamadı. Ama yeni bir yerler görme konusunda, yurtdışında eğitim vs. bu konuda yeni keşifler yapmak açısından bir özlem var bende.” (K11). “Pandemi öncesi çok sosyaldim. 15 yıl yurtdışında yaşadığım için yurtdışından misafirler gelirdi, ben de giderdim. Çok aktif hayatım vardı. Şimdi eve kapandık. Sosyal medyadan konserler yapmaya çalışıyorum ama hiçbir şey eskisi gibi değil. Yüzeysel hayata dönüştük. Hepimiz kendi hücremizdeyiz artık. Bahçeye çıkıp, eve giriyoruz.” (K12). “Tabii ki olumsuz etkileri oldu bende. Normalde de çok sosyalleşen biri değilim, tempolu bir çalışmam vardı. Bu dönemde bilgisayardan görüşmeye başladım insanlarla.” (K13). “Süreç öncesi hayatımda yüz yüze iletişimi tercih ediyordum. Mimik işin içinde olmayınca anlatmak istediğini anlatırken zorlanıyorum. Teması ve iletişimi seven biriyim. Bu durum benim için negatif diyebilirim. Yasaklarla birlikte evlerde parti çoğaldı.

Onlineda ilişkiler, arkadaşlıklar gelişti ve çoğaldı. Aradaki samimiyet ve temas kayboldu. Çocuk öğrencilerimle artık sarılamıyorum, insanlar birbirini sosyal mesafe konusunda uyarmaya başladı.” (K15). “İnsan sosyal bir varlıktır. Sosyalleşmeye ihtiyacı vardır. Odada, evde kapanıp sürekli öyle yaşamak normal ve sağlıklı değil. Arkadaşlarımızla, sanat insanlarıyla görüşmemek, temassızlık bizde de sosyal sıkıntılar yarattı.” (K16).

3.6.ALTINCI ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın altıncı alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinin eğitim-öğretim faaliyetleri üzerindeki etkileri nelerdir?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 8. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Eğitim-Öğretim Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sürecinin Eğitim-Öğretim Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri	Tecrübem Yok	Bireysel Gözlem ve Düşünceler	K1, K2, K11	3
	Eğitim Ortamı	Yüz Yüze Eğitim	K2, K4, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16	10
		Çevrim İçi Eğitim	K5, K6, K9, K10, K13, K14, K15, K16	8

Tablo 8 incelendiğinde 3 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 8’e yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tecrübem Yok. *“Online eğitim yapmadım bu süreçte ama gözlemimi söylemek gerekirse; çocukların aldığı eğitimler berbat ve kalitesiz diyebilirim. Yüz yüze eğitimdeki temas, elektrik önemli. İnsanın dikkatinin dağılması kolay. Böyle bir şeye yabancılaşmak çok kolay olur, öğretmen hakimiyeti zorlaşabilir. Çocuklarla canlı eğitimde avcunun içine alır hoca. Ama sanalda bunu yapamazsınız.” (K1). “Çok kötü. İlkokul, orta eğitimde okuyanların kötü etkilendiğini düşünüyorum.” (K2). “Online eğitim vermiyorum ama gidişat bunu gösterdiği*

için düşünebilirim. Küçükler için dezavantaj ama. Baledede, dansta dokunmadan, karşılıklı paylaşım olmadan özellikle küçükler için online olması zor bir durum. Ama şu an için hiç yoktan iyidir.” (K11).

Yüz Yüze Eğitim. *“Bizim işimizde de birebir dokunarak apayrıdır.” (K2). “Şan eğitimi yüz yüze yapılması gereken bir iş, ekranda tarif etmek, kafasında ‘imajinasyon’ yaratmaya çalışmak, metafor ederek anlatma yöntemi uygulamak zorunda kalıyoruz. Bazen kaslara dokunmak gerekiyor bizim meslekte. Enstrüman olmadığımız için ses üzerinden soyut olarak tarif etmeye çalışıyoruz, ne kadar anatomi biliyoruz ya da bilmiyoruz bu da önemli.” (K4). “Online sistemde öğrenciler daha başarılı eski jenerasyondan. Ama dijitalden eğitim birebirle aynı olamaz. Ama sanat öyle bir şey ki bunlar hepsi toparlanır, en önemlisi sağlıktır.” (K7). “Karanlıkta el yordamıyla yolumuzu bulmaya çalışıyoruz. Kimi yazarlık, kimi oyunculuk kursu açıyor. Ama ben insanların umutları üzerinden para kazanılmasını doğru bulmuyorum. Zamanında proje bazında oyuncu yönetmenliği yaptığım çok iş oldu. Ama bunun dijitalden yapılmasının çok imkanı yok.” (K8). “Müzik eğitimi, özellikle enstrüman yüz yüze olmalı. Dokunmadan, göstermeden zor. Bale eğitimi, keman, çello vs. şeflik derslerini Zoom’dan yapmak zor ama bu durumu mecburi yapsak da çevrim içinde çok avantajlı durumlar da yakaladık. Orkestrayla ya da piyanistlerle derslerde yapamayacağımız kolaylıkları dijitalde fark ettik. Tekrar yüz yüze eğitim şart.” (K9). “Nerden başlasam. Mart’ta başladık, hiçbir sistem yoktu. Her hoca kendi sistemini yarattı. Öğrencilerin internetleri olmadı, teknolojik sorunlar oldu. Hiçbir şey anlayamadık bu işten. Bahar dönemini bir şekilde böyle bitirdik. Eylül’de okul açılır dedik ancak okul hala açılmadı. Hocalık kapasitemin azaldığını hissediyorum. Sıkıldık. Böyle bir eğitim olabileceğine inanmıyorum. Nüans yok hiçbir şey yok. Sonunda şuna karar verdim; etüt çalışması veriyorum en azından temiz bir şekilde çalsın diye. Müzik yapılamıyor çünkü bu durumda. Hele eşlik anlamında, oda müziğinde çok zorlanıyoruz. Online ortamda sanatsal eğitim imkansız.” (K12). “Eğitim-öğretim birbirine yakın ama farklı anlam taşıyor. Öğrencilerle birebir fiziksel olma şansını kaybediyoruz pandemide. Bazı branşlar var, onlarda öğrenme görerek, dokunarak, duyarak, yazarak ve araştırarak olur. Bir öğrenci bunlardan 3ünü yaparak üstüne araştırmasını da katarak %100 bilgiye sahip olabilir. Bazı branşlarda online eğitim işe yarar olsa da bazılarında tam olarak işe yaramıyor.” (K14). “Kayıp bir kuşağa doğru gidiliyor. İnternette teknolojik sorunlarla uğraşırken eğitim 2.planda kalıyor. Çocuklara teknolojinin uzun süre yararlı olmadığını anlatırken bir anda teknoloji faydalı oluverdi. Ancak hocanın yaklaşımı, teması çok önemli. Sınıf kavramı, ekip kavramı da çocuklar için önemli. Online eğitimin sahne sanatlarında birebir eğitimin yerine geçeceğine*

inanmıyorum. Fiziksel olarak dokunmak gerekiyor. Çocuklar yapmak için yapıyor, önemsemiyorlar. Almak istemiyorlar zorla verilmeye çalışılıyor. Yüz yüze dersle, online ders arasında emek ve kalite farkı var.” (K15). *“İnsanlık adına büyük bir sınavdan geçiyoruz. Daha önce online olarak yapılması mümkün olan birçok şeyin daha önceden vakit kaybıymış gibi yaşandığını görüyoruz. Halbuki bunlar online da yapılabilirdi ama ben orkestra şefliği öğrencisi olarak derslerimizin birebir olması gerektiği için bunun online olması söz konusu olamaz örneğini verebilirim. Çünkü orda bulunan nerdeyse 50-100 kişinin yönetimini üstlenmemiz gerekiyor. Bu da bir sosyal iletişimdir. Branşlara göre değişebilir. Bizim gördüğümüz bazı derslerin online şekilde yapılması mümkünmüş bunu görüyorum. Teorik yapılması mümkün olanlardan bahsediyorum.”* (K16).

Çevrim İçi Eğitim. *“Eğitim; bestecilikte teorik olarak işimize yarıyor ama yine de online yöntem hiç yoktan iyidir.”* (K5). *“Her zorluk ya da her kolaylık kendiyile ilgili bir süreci getirir. Bu süreçte eğitim en büyük eksikliklerden biriydi. İnsanların eğitim anlamında daha sorumlu davranıp güçlü olmaları gerekir. İnsan kendisinin öğretmenidir, kendi kendini öğretebilir. Sanal olarak insanlara eğitim vererek kendimiz de öğreniyoruz. İTÜ’deki öğrencilerimizle Mart’tan beridir online çalışma yapıyoruz. Hep beraber ekran karşısında radyasyona maruz kalmamız büyük zorluk ve isteksizlik getirse de daha rahat konsantre olabiliyoruz. Daha kısa süreli ama artırılmış ders planıyla gidiyoruz. Kendi kendimize yetebileceğimizi öğreniyoruz. Sıfırdan kemana başlattığım öğrencilere akort yapmayı da öğrettim. Bir şekilde yapabiliyoruz. Her zaman bir musibetin bin türlü faydası olduğuna inanan biriyim ve olumlu taraftan bakmak istiyorum.”* (K6). *“Hepimiz için laboratuvar çalışması gibi oldu. Ben de daha önce yapmadığım bir şeyi bu dönemde denemiş oldum. Ekranı bakıyorsunuz, öğrenci karşınızda ve koşulları zorladığınız için daha yaratıcı olmak durumunda kalıyorsunuz. Okulda yaptıklarımızı online eğitime nasıl entegre edebiliriz diye düşünmeye başladım. Verim aldım, bazı teknolojik sorunlar olsa da. Okula gelirken yorulan çocuklar, evde kendi düzeninde daha iyi konsantre oldu. Ama olamayanlar da zamanla adapte oldu. Bir şekilde her şeyin bir yolunu buluyorum, bu da beni memnun ediyor. Canlı dersleri özlüyorum ama bu da hiç yoktan iyidir.”* (K10). *“Kötüdür. Müzik eğitimi birebir karşılıklı yapıldığı için, oda müziği gibi derslerde, uygulamalı derslerde büyük problemler çıktı. Dijitalden oda müziği yapabilmek zor. Teknolojik gecikmeler oluyor. Bu da sağlıklı değil. Birebir dersler de olduğu kadar. %30 geri dönüş alabiliyoruz, hiç yoktan iyidir. Verimliliği düşüyor tabii. Yeni başlayanlar için online kesinlikle olmaz. Elini tutmalısın, göstermelisin, bunlar dijitalde imkansız.”* (K13).

3.7.YEDİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın yedinci alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sonrasında psikolojik, ekonomik ve toplumsal koşullarda ne tür değişiklikler bekliyorsunuz?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 9. Katılımcıların “Sanatçıların, Pandemi Sonrasına Yönelik Psikolojik, Ekonomik Ve Toplumsal Koşullardaki Beklentileri” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Sanatçıların, Pandemi Sonrasına Yönelik Psikolojik, Ekonomik Ve Toplumsal Koşullardaki Beklentileri	Pandemi Sonrası Yükseliş	Psikolojik	K1, K5, K6, K7,	7
		Yükseliş	K11, K13, K14	
		Ekonomik	K1, K6, K7, K13	4
	Yükseliş			
		Refah Düzeyinin Artması	K1, K6	2
	Pandemi Sonrası Düşüş	Ekonomik ve Psikolojik Düşüş	K2, K4, K8, K9, K10, K12, K15, K16	8

Tablo 9 incelendiğinde 4 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 9’a yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Pandemi Sonrası Yükseliş. “Bu çöküntü toplumda çöküntü olarak kalırsa zor toparlanılır. Bunun verdiği bıkkınlıkla tam tersi etki de yaratabilir. Bu süreç bir oryantasyon gibi, devletlerin bir çözüm bulması gerekir. Terapiler, oryantasyon çalışmaları yapılabilir. Ara terapi dönemi gerek. Birden yükselen tansiyon düşüşü kötü olabilir. Devletlerin uyanık olması gerekir.” (K1). “Değişiklik; insan insana hasret kaldı, insanın sosyal bir varlık olduğunu anladık. Birlikte varız. Bulduğumuz duruma ‘özgür hapisane’ denebilir.” (K5). “Salgınlar dünya tarihinde hep olmuştur. Bu dönem bitip eski hayatımıza döneceğiz ancak insanlar büyük bir iştahla eski hayatlarını özlemle arayacaklar, doğa yine tüketime başlayacak. Bizleri bekleyen büyük bir ekonomik zorluk var. Diğer ülkelerde de aynı sıkıntılar olsa da bir şekilde dünya düzeni yürümek zorunda. Pandemi sonrası kültür-sanatın önemli bir yerinin olmasını ön görüyorum. İnsanlar eski hataları tekrarlamak istemeyecektir. Bilinçlenme artacaktır. Yine de

içimdeki umutlu, idealist sanatçı öngörüsüyle dünyada daha dengeli bir yaşam olacağını düşünüyorum.” (K6). “Pandemiden sonra sergi patlamaları olacak. Herkesin eserleri evde birikti. Pandemi dönemi ressamlar açısından renklere yansiyacak, pandemi sonrası sergileri global anlamda merak ediyorum.” (K7). “Herkesin sahip olduğu her şeye ve herkese daha sıkı sarılacağını düşünüyorum. Aslında bu hep böyle olmalıydı. Elimizde olanla mutlu olmayı öğrendik.” (K11). “Ekonomik olarak bütün dünya sarsıldı ve bunun daha kötüye gideceğini düşünüyorum. Üretimde aksamalar oldu, herkes eve kapatıldı. Sosyal olarak bir açlık doğdu ve yeni bir arzuyla bu şeylerin kıymetini anladık. Sosyal olarak aktifliğin artacağını düşünüyorum.” (K13). “Yeni bir çağ devreye girmeye başladı. Bunun başlangıcındayız. Paranın bile dijital formata girdiğini görüyoruz. İnsanların elinde tutulan bir şey olmaktan çıkıyor, rakamsala dönüyor. Online uygulamalar gereksiz masrafları da önlüyor. Ayrıca ormanlar korunuyor, çevreye katkı sağlanıyor, kitaplar, sergiler dijital gerçekleşiyor. Her bir alana yeni bir geçiş sağlanıyor ve şunu da belirtmeliyim ki hayatta en değerli şey zamandır. Zaman geri gelmez.” (K14).

Pandemi Sonrası Düşüş. *“Ekonomik olarak kötüye gidileceğini görmek için falcı olmaya gerek yok. Bazı ülkeler idare ediyorlar. Aşıya yatırım yapıyor. Bunlar hepsi yük. Yurtdışına seyahat zorlaşacak. Türkiye’de paramız değer kaybediyor. Daha kötü olacak. Ama dünya neleri atlattı, bundan ders çıkarıp umutla bakmalıyız.” (K2). “Psikolojik olarak daha kötüye gidecek gibi. Halihazırda hem psikolojik hem ekonomik olarak insanlar zaten eksilerde. Pandemi bitince eksiyi, borçlarını, kapatmak için en az 2 yıl gerek. Özellikle müzisyenlere karşı kurumlardan destek yok. Müzisyenlere yapılacak 1000 TL’lik yardım, kira masrafı bile değil.” (K4). “Bunun sosyal yasal ve psikolojik etkileri olsa da yeni bir sisteme oturacak. Birbirimizden fiziksel olarak uzaklaşacağız. 1960-80’lerde doğanların ilerde teknolojiyi hayatına adapte ettiği ve bununla yaşamayı öğrendiği bir dünya bekliyorum. Bu dönemde terma kültüre, kırsala, köye yerleşenler çok oldu. Köylülerin ekmediği bahçeleri tarlaları kullanıyor insanlar, köylüler de kente gidiyor (bu zaten vardı). Daha sakin hayatlar yaşayacağız.” (K8). “İşverenlerin, yönetimlerin ihtiyaçlara ve gerçeklere ne kadar duyarlı olacağına bağlı.” (K9). “Herkes artık birbirine mesafeli olacaktır, yaşam tarzı olarak. Eskiden düşünmeden sarılıyorduk, bunlar kalkacak diye düşünüyorum. Kolayca bu fikirden kurtulamayız. Büyük şehirler boşalıyor. Ekonomik olarak sıkıntı olacaktır. Salonlar kapanıyor ve faaliyetler durdu. Aşının gelmesiyle hepimiz göreceğimiz neler olacağını.” (K10). “Toplumsal olarak derin depresyondayız. 30 yıllık komşularımın flüt sesi yüzünden, müzik kültürsüzlüğü yüzünden savcılığa başvuruldu. Herkes bencil, sinirler bozulmuş. Kimse kimseye katlanamıyor. Aile içi şiddet ve insanların vahşiliği*

arttı. Ekonomik olarak kötüye gidiyoruz. Nasıl toparlanacak? Psikolojimi toparlamak için insanüstü bir güç sarf ediyorum. Yataktan çıkmayacağız neredeyse. İnsanlar kendini bırakmış; bu hafta öğrencilerim pijamayla derse geldi. Bu beni çok şaşırttı fakat onlara umutlarını kaybetmemelerini söylüyorum. Toplumsal mücadeleye gireceğiz, çok zorlanacağız gibi.” (K12). “Şu anda birçok yer, dükkanlar kapalı. Kiralar, mal sahipleri tarafından isteniyor. Kiralar ödenemiyor. Ekonomik buhran insanları yoracak, bundan sonra bunun psikolojik süreci var; akıl sağlığını yitirmiş insanlar. Yaza kadar düzelmezse yağmacılığa kadar gidebilir. Kargolar, kuryeler, eczane, maske satanlar gibi sektörler canlandı ama birçok sektör öldü. 1 yıl daha devam ederse insanlar psikolojik çıkmaza girer, birkaç yıl sürebilir bir süreç.” (K15). “Ben 30 yaşında birisi olarak daha önce hiç yaşamadığım bir tecrübeyi yaşamaktayım. Bunun tüm insanlık için travmatik etkisi olacaktır. Tekrar normale dönmek, sağlık açısından ortama güven duyulması, hastalığa karşı skeptik tavırların normale dönmesi uzun zaman alacaktır diye düşünüyorum. Büyük çoğunluk da bunu ilk kez tecrübe ediyor. Sosyal, psikolojik, maddi-manevi anlamda sonuçlarını hep birlikte deneyimleyip göreceğiz.” (K16).

3.8.SEKİZİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın sekizinci alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinin yaratıcılık konusunda sanatçılar üzerinde ne tür etkileri olmuştur?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 10. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Yaratıcılık Konusunda Sanatçılar Üzerindeki Etkileri” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sürecinin Yaratıcılık Konusunda Sanatçılar Üzerindeki Etkileri	Sanatsal Üretim	Sanatsal Üretimin Artması	K1, K4, K6, K7, K8, K10, K12, K14, K16	9
		Sosyal Etkileşim	K5, K9, K11, K13	4

	Teknolojiye Alışma Fırsatı	Teknolojiyi Öğrenmeye Yönelik Girişimler	K2, K10, K15, K16	4
--	-------------------------------	---	----------------------	---

Tablo 10 incelendiğinde 3 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 10'a yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Sanatsal Üretimin Artması. “Evde tek başımayım hep ama insana yasak konunca dışarı çıkma isteği artıyor. Başka yapacak bir şey olmadığından üretimim arttı, oyunlar yazdım. Belirsizlik, üretimimde disiplinsizlik yarattı. Korkuyla çok tutarlı çalışamıyorum. Ama kendimi disiplinize edebiliyorum. Benim için artı bir zaman. Özel bir yapıdayım, herhangi sisteme bağlı değilim. Fazla değişiklik olmadı benim için.” (K1). “Çok etkisi olmuştur. Kendileriyle iç içeler artık. Kendileriyle konuşabildikleri için yaratıcılıkları artmıştır. Sanatçı yaratmazsa zaten körelecek.” (K4). “Bireysel yaratıcılık ön plana çıktı, bu da olması gerekiyordu. İnsanlar içine kapanıp kendi kendilerine ürettiler. Yeni eserler, repertuarlar öğrenildi. Özellikle kolaj videolar oldukça revaçta oldu. Ben de böyle birleştirmeli videolar yaptım. Konçertoların solo olarak orkestrasız yorumlanması da mümkün oldu bu süreçte. Değişik buluşlar gerçekleşti. Müzik ve eğitim uygulamalarının daha çok indirilip kullanılacağını düşünüyorum.” (K6). “Konumuz, odağımız sağlığa kaydı. Resimler bile sağlıkla ilgili oldu. Pandemi süreci insanları içine kapanık bir hale getirerek değişik konularda çalışmaya yöneltti. Grafikte de sağlık konusu çok işleniyor.” (K7). “Dans edenler, yeni teknolojiyi kullanarak kareografi yapanlar vb. insanlar sanatla dijitali birleştirmeye çalışıyor. Bu dönemde çıkış bulamayıp ölümü seçen insanların olduğunu bilmek çok korkutucu. Yeni çıkan her şey sosyal medyayla ilgili.” (K8). “Dünya çok savaşlardan geçti. Bunları zaten gördük ve göreceğiz. Ben sadece icracıyım, yaratıcı olmasam da bu dönemde daha duygusal çalmaya başladım. Diğer meslek dallarında daha yaratıcı işler yapılabilir bu dönemde. Eminim güzel ürünleri göreceğiz.” (K12). “Aslında yaratıcılığın temelini oluşturan şey doğanın kendisi ve insanın kendi yaşam ortamıdır. Yaratıcılık bir tek sanatta değil, tekniğin kendisinde de var. Örneğin; uçağın icadı teknik bir harika olsa da canlılardan etkilenilerek yapılmıştır. Yaratıcı insan için en önemli şey doğa ile iç içe olmasıdır çünkü insan kendisi de doğanın bir parçasıdır. Sabah güneşinin doğuşundan batışına kadar olan süreç bir ilham kaynağıdır.” (K14). “Sanatçılar en umutsuz anlardan bile esinlenebilen insanlar olabildikleri için, doğadaki bir an, bir yaşanmışlık ve tecrübe, bir sanatçıya ilham verebildiği için sanatçılar bu süreçte yeni eserler yaratacaktır. Ben de bu

süreçte etkilendiğim konulardan ilham alarak eserler yarattım. Hem edebiyat hem resim, mimari alanında özellikle bugünün anısına eserler de ortaya çıkacaktır. Bu süreç; sanatçılar hassas ve duyarlı oldukları için çoğunlukta hassasiyet ve bunalıma sebep olmakla birlikte, ilhamı da körükleyecek bir süreç olacağını düşünüyorum.” (K16).

Sosyal Etkileşim. “Olumsuz etkileri olmuştur, ilk başta yanılgıya düştük. Yaratıcılığı besleyen şey birliktelik, toplumsal sürtüşmedir.” (K5). “Büyük ölçüde olmuştur. Birkaç ay çalışmasa hayatı altüst olacak insanların gözünden bakıyorum duruma; onların üzerinde ağır etkileri olmuştur.” (K9). “Diğer branşlarda nasıl olur bilemiyorum ama benim işimde yaratıcılık için alana ihtiyacım var. Alanım olmadan, dans edemediğim nasıl bir koreografi üretebilirim? Zor bir süreç bu yüzden.” (K11). “Çok iyi etkileri olduğunu sanmam. Farklı sanat dallarında olan insanların sosyal hayatın içinde bulunarak, oradan ilham alarak ürettiğini düşünmek gerekirse olumsuz etki olmuştur ama yine de yaratabilen yaratmış olabilir. Çok vaktimiz var bu süreçte ama yaratıcı sanatçılar beslendiği şeylerin kısıtlanmasından ötürü zorlanmış olabilir.” (K13).

Teknolojiye Alışma Fırsatı. “Teknolojiyle iç içe olanlar için iyi ama uzak olanlar için öğrenme süreci olmuş oluyor ama hiç olmayanlar için kötü denebilir. Teknolojiyle arası iyi olanlar güzel üretimler yaptı. Bir şekilde üretmeye devam edilecek.” (K2). “Online sanat yapma gibi bir kavram gelişti. Yaratıcı videoların çoğalacağını düşünüyorum. Sosyal medyanın tanıtma gücü artacak. Herkes bundan faydalanmaya çalışacak. Başka mecralar da artacaktır. Herkes yalnızlaştı, yaratıcı olan ayakta kalacak. Yapamayan şansına küsecek. O nedenle bu süreç farklı boyutta geliyor. Kim bunu başarıp güzel sunuyorsa alkışlanır. Bu nedenle acımasız bir süreç. Yaratıcılık zaten sanatın içinde var. Sanatçıların bu konuda sıkıntı çekeceğini düşünmüyorum. Ayak uydurmak şart. Hep romantik ve duygusal baktık ama her şey teknolojiyle yeni boyut kazandı.” (K10). “Bestecilere, müzisyenlere yararı olmuş olabilir. İnsanın ruh haline uygun ilham süreci vardır. Süreçten sonra bunu daha net görürüz. Ben yoğun bir süreçteyken boşluğa düştüm. Evde kitaplarım vardı onları okumaya başladım ama bunun da sıkıcı tarafını gördüm. Bazen gerekirse hiçbir şey yapmadan bütün gün yattım. Akıl sağlığım için. İnsanlar sosyal medyada birbirini örnek alarak bir yarış içine de girdi. Pozitif anlamda yaratıcılık getirdiğini düşünmüyorum.” (K15).

3.9.DOKUZUNCU ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinin dijitalleşme konusunda sanatçılar üzerinde bir baskı yarattığını düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 11. Katılımcıların “Pandemi Sürecinin Dijitalleşme Konusunda Sanatçılar Üzerindeki Etkileri” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sürecinin Dijitalleşme Konusunda Sanatçılar Üzerindeki Etkileri	Baskı Yarattı	Teknolojik İletişim Baskı Yaratıyor	K1, K2, K4, K5, K7, K9, K10, K11, K12, K15	10
	Çözüm Yolları	Alternatif Çözüm Yarattı	K5, K8, K13, K16	4
	Baskı Yaratmıyor	Teknolojinin Olumlu Kullanılması	K6, K13, K14, K16	4

Tablo 11 incelendiğinde 3 kod, 3 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 11’e yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Baskı Yarattı. “Kaçınılmaz bir baskı yarattı. Ürünü sadece sanalda sunabileceğin bir dönem. Zorunlu olarak sanal dünya tercih ediliyor, yasaklarla... Bazı oyunculuk dersi veren arkadaşlarımı örnek verebilirim; karşı taraftan bir onay, tepki bekliyorsunuz ve bu psikiyatrik olarak yıpratıcı. Bunu koordine de edemiyorsunuz. Psikolojik olarak da yıpratıcı. İnsanlar hiç yapmayacakları hareketli yapıyor bu dönemde. Ama bu dönem başka türlü farkındalığı ve empatiyi artırdı. Yalnız kalma ve depresyon hali her şeyi gözden geçirmeyi sağlıyor.” (K1). “Baskı yarattığını düşünüyorum. Devletten maaş alanların bile üzerinde bir baskı oldu. Maaş alsak da üretmeye devam etmeliyiz düşüncesi oldu. Bunun dışındaki insanlar ‘biz de buradayız, yaşıyoruz’ dediler. Sanatımızı 4 duvar arasında kendimiz için yapan insanlar değiliz. Talep edilmesi için bunu sunmalıyız.” (K2). “Elbette baskı yarattığını düşünüyorum. Pandeminin ilk döneminde insanlar boşluğa düştü. Sanatçılar anında online konserler yaptı ve insanlara dijital

üzerinden ulaşmaya çalıştılar. Opera genel müdürlüğünden DOB'de çalışan yevmiyeli koro, bale, modern danstaki sanatçılar için büyük bir adım atıldı. İnsanlar yevmiyeli çalışıyordu, kadrolu değildi ama şimdi sabit maaş alıyorlar. Pandeminin hemen öncesine denk gelmesi tam yerinde oldu. Ama aynı kurum içinde figüran olarak çalışanlar bundan yararlanamadı ve bu dönemde zor durumda kaldılar.” (K4). “Sıkışmışlık duygusu yarattı. Herhangi bir saatte isteyince dışarı çıkamıyorsun ancak bunun olması zihinsel rahatlama için önemli. Düzenli biri olsam da çalışma konusunda esneğim.” (K5). “Bireysel olarak baskı hissettim, ilk 1,5 ay elime fırça almadım. Bugün biter, yarın biter dedik ancak uzadı. Ama her şeye alışıyoruz.” (K7). “Evet fakat yine de fazla kanıksanmak ve bedavacılık konusunda baskı yarattığını düşünüyorum. Yaratıcı olmaları için bir şans olduğunu düşünüyorum.” (K9). “Mecburi baskı yarattı. Ne yapabiliriz diye düşünmeye başladık. Sıkışınca fikirler devreye girdi. Uygun bir zamanda bunları gerçekleştirmeyi düşünülüyor. Negatif bakmak, bundan hayıflanıp of demek gibi bir lüksümüz yok. Zaman ve her şey değişiyor çünkü. Uyum sağlamak şart.” (K10). “Baskı yarattığını düşünülüyor. Ben dijitali pek sevmezken, ben bile buna kafa yormaya başladım.” (K11). “Dijitalleşmenin tabii ki bir baskı var. Pandemi öncesi yurtdışında arkadaşlarım online ders veriyordu. Ben “online ders olur mu?” derdim. Diyaframa dokunmak gerek, ele dokunmak gerek. Ama keşke teknolojiye daha aşina olsaydık diye düşünülüyor şimdi. Keşke biz müzisyenlere bunun eğitimi elimizdeki bir silah gibi verilseydi. Bu durumda çabuk adım atanlar hemen ayak uydurdu.” (K12). “Evet baskı yarattığını düşünülüyor. Bazıları teknolojiden uzak durmaya çalışıyor, telefon kullanmayanlar, uzak duranlar vs. ama şimdi her şey dijitalle nakledildi. Sosyal medya yanlış bilgilerin de dolaştığı bir yer aynı zamanda. Devlet kendi eliyle tablet dağıtıyor. İnternet ve teknoloji herkese şart oldu.” (K15).

Çözüm Yolları. “Sabah saatlerinde çalışıp akşam ya da gece dışarı çıkıp dolaşmayı seven biriyimdir.” (K5). “Baskı değil de “bu bir çözüm mü” sorusunu yarattı. Cevap ‘evet’ ise evete göre davranıyor, bilmiyorsa öğrenmeye çalışıyor, cevap ‘hayır’ ise zaten dahil olmuyor, dahil olanlar için de meşakkatli bir durum diyebiliriz.” (K8). “Baskıdan ziyade günümüzün ve geleceğin gerçeği olarak görüyorum. Müthiş bir hızla, teknolojik devrimlerle karşı karşıyayız ve sanat ve sanatçı da bu sürecin doğal parçası olarak kaçınılmaz şekilde bu süreçten etkilenecektir ve dijitalleşme her alanda olduğu gibi birçok konuda, alanda kendini gösterecektir.” (K16).

Teknolojinin Olumlu Kullanılması. “Tabii ki. İster istemez her şey dijitalle döndü. Bu manada Spotify, iTunes, Deezer gibi platformlar önem kazandı ama cd satışları da arttı bu dönemde.

Dijital ürünlerin, mobilden, bilgisayarlardan indirilmesinde artış var. Ses kaydı programları, video yapımı sanatçılar için önem kazandı. Haklar konusunda aynı şeyi söyleyemem. Maalesef dijital haklar konusunda korsan yayılımının önlenmesi hiçbir yerde mümkün görünmüyor.” (K6). *“Baskı yarattığını düşünmüyorum. Biraz araştıran insanlar bunun böyle devam etmeyeceğini bilir. Eskiden de dünya tarihinde çok salgınlar oldu. Bu da gelip geçer. Sosyal medya önceden de vardı. Konserlerle ilgili canlı olmaması sağlıklı bir durum değil. Pandemi bitince her şey eskisine dönecek, bunu mekanikleştiremezsiniz. Bir yere kadar gider bu.”* (K13). *“Pek baskı olduğunu sanmıyorum. Yaratıcı bir insana 2 metrekairelik alan bile yeterli. Örneğin; konser salonlarına bile gerek olmadan arka fonu değiştirerek herhangi bir yerdeymiş, salondaymış görüntüsü bile verebilirsiniz. Klasik zihniyette bakarsak her şeyi doğal ve eskisi gibi görmeye çalışıyoruz. Belki 50 sene sonra çok daha farklı şeyler konuşacağız, bugünlere güleceğiz. Evren büyüğü bir yer. İcatlar insanları yeni platformlara oturtmaya çalıştırıyor. Zaten bunun ön çalışması yapılmıştı, şimdi patlak verdi.”* (K14).

3.10. ONUNCU ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın onuncu alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sonrasında dijitalleşmeye uyum sağlayamayan sanatçılar ne tür zorluklarla karşılaşabilir?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 12. Katılımcıların “Pandemi Sonrasında Dijitalleşmeye Uyum Sağlayamayan Sanatçıların Yaşayabilecekleri Problemler” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sonrasında Dijitalleşmeye Uyum Sağlayamayan Sanatçıların Yaşayabilecekleri Problemler	Olumlu Dönüşümler	Enerjinin Artması	K1, K2, K4, K5, K7, K12	6
		Sanatın Erişilebilirliğinin Artması	K6, K7, K11, K12, K13, K14	6

	Olumsuz	Unutulmak	K1, K15, K16	3
	Dönüşümler	Belirsizlik	K9, K10	2

Tablo 12 incelendiğinde 4 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 12'ye yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Olumlu Dönüşümler. *“Buna uyum sağlamayanlar daha büyük enerjiyle konser ve gösteri sayısını artırarak daha yırtıcı olacaktır.”* (K1). *“Oldukça zorlukla karşılaşabilirler. Ama adapte olmak sanatçılar için geç de olsa güç olmayacaktır. Biz yeterince zor bir iş yapıyoruz. Sanatı yapabilmek bile yeterince komplike. Kolay uygulamalarla teknolojiye adapte olarak isteyen herkes bunu yapabilir, istemeleri önemli.”* (K2). *“Pandemi bittikten sonra dijitalleşmiş sanatçılar, canlı konserlerini dijitalden yayına devam edecek. Bir de şöyle bir faydası olacaktır; etkinliklerini dijitale taşıyan sanatçılar seyirci potansiyelini artıracaktır.”* (K4). *“Bu bir seçim. İnsanların dijitale rağbet göstereceğini düşünmüyorum. Ama ayak uyduramayan yok olabilir. Canlının bir ritüeli var. Eskiden cihazdan müzik dinlesem de artık haz vermiyor herhangi bir cihazdan dinlemek. Daha kötüsü de olsa canlıyı tercih ederim.”* (K5). *“Dijitalleşmenin yeni bir anlayış getireceğine inanıyorum. Gerek performans esnasında, gerekse hazır performans sunumunda. Dijital pazarlama çok önemli. Dijitale karşı olan sanatçılar da var. Sanatçıların dijital olarak ürünlerini sunma konusunda örgütleneceklerini düşünüyorum. Dijital sanatın kolaylıkları bizi 21.yy'ın önemli sektörlerinden birinin içine sokacak diye düşünüyorum.”* (K6). *“Bütün ressamın tamamen dijitale yönelmesi de normal değildir. Bunlar ikisi tamamen ayrı şeyler. Dijital sanat artacaktır ama yaşı büyük olanlar normal stiline devam edecektir. %60 üzerinde dijitale yönelecek diyebilirim. Sanatta hep farklı akımlar, dönemler olmuş. Bu yüzden dijital sanat kesin devam edecektir çünkü artık 21.yüz yılda yaşıyoruz. Yeni çağın kavramı budur zaten.”* (K7). *“Pandemi bittiğinde salonlar açılacaktır, açık hava tiyatroları açılacaktır, imkanlar geri gelecektir. Sahnelere geri döneceğiz. Bu işler dün yapılmaya başlanmadı. İnsanlar zaten sanatla iç içeydiler.”* (K8). *“İşlerini yapmakta zorlanabilirler. Büyük ihtimal buna uyum göstermek zorunda kalacağız. Uyum süreci zaten başladı. İşimizi yapmak istiyorsak bunu öğrenmeliyiz.”* (K11). *“Lise ikideki öğrencim pandemi sonrası bilgisayar sistemi aldı ve artık kayıtlar vs. alıyor. Diğerleri geri kaldı. Yakalayan yakalıyor teknolojiyi. Eğer yakalayamazsak geride kalacağız ve neredeyse icra edemeyeceğiz işimizi. Mutlaka bir yerden tutmak gerek.”* (K12). *“Hiçbir zorlukla karşılaşmaz. Bir sanatçı performansını hakkıyla yapıyorsa bir şekilde tanınır, dinlenir. Bunun çok gerekli olduğunu düşünmüyorum. Hiçbir dijital mecrada yer almayan sanatçılar da alıcısını bulup bir şekilde onlara ulaşabiliyor. Araç*

olarak dijitali kullanmasına gerek yok.” (K13). “Sanatta tüm yenilikler başkaldırma üzerine doğmuştur, yeni bir şey sunulmak istendiği için. Kimi bunu aykırı görebilir, kimi ayak uydurur. Beş parmağın beşi de aynı değil. Yağmurun içindeki su birikintisi ağaç manzarası ya da direk çamur olarak görebilirsiniz, bakış açısı ve yetiştirme ortamına göre değişir. Maddiyat da bazen insanları farklı sınıflara bölüyor. En büyük yükseklik ve şahsiyet; içindeki dürüstlük ve benliktir.” (K14).

Olumsuz Dönüşümler. “Dijital süreç devam ederse uymayanlar ya uyumlu hale getirilir ya da oyun dışı kalırlar. Tercih meselesi.” (K1). “Müzik hayatının pandemi sonrası nereye evrileceğine bağlı. Dijitalleşmenin çok önemli olmayacağı veya normal konser hayatına dönebileceğimiz bir dünyadan söz ediyorsak etkisi az olacaktır. Başka mesleğe kaydırılmış olanlar için daha zor.” (K9). “İşlerini yapamayabilirler. Sanatçıların teknolojiyle arası pek yoktur. Ama mecbur hepimiz anlamak zorunda kalabiliriz. Herkes zorunda değil tabii. Ama sonrasını tahmin etmek zor.” (K10). “Bu sürece uyum sağlayamayanların kişisel bir problemi bu. Sektörlere göre iyi ve kötü tarafları var. Bu süreçten sonra plazalar kullanılmayacak, birçok insan plazalara kira ödemeyecek, temizlik ücreti ödemeyecek. Sanatçılar da bu durumda uyum sağlamazsa unutulup giderler.” (K15). “Gelecek adına tüm insanlar için diyebilirim ki; teknolojiyi ve dijitali kabul etmeyen, reddeden herkes zorluklarla karşılaşacak ve bazı meslekler devre dışı kalacaktır. Sanatçılar da aynı şekilde ayak uydurmak zorundadır. Yaratıcılık tılsımlı bir süreç olduğu için henüz bunun yapay zeka ve teknoloji tarafından yapılabileceğini düşünmüyorum ama bunların hiçbirisi insanın yarattığı eserlerle kıyaslanamaz. Çünkü insanın yarattığı eserlerde maneviyat ve duygular vardır. Bu duygular robotlarda olmadığı için böyle bir kıyaslama şimdilik bana mantıksız gelse de bunun yakın gelecekte nereye evrileceğini kestirmek zor. Bunu hep birlikte göreceğiz.” (K16).

3.11. ON BİRİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın on birinci alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinde dijital etkinliklerde gerçekleştirilen ücretli ve ücretsiz etkinlikler için düşünceleriniz nelerdir?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 13. Katılımcıların “Sanatçıların Pandemi Sürecinde Dijital Etkinliklerde

Gerçekleştirilen Ücretli Ve Ücretsiz Etkinlikler İçin Düşünceleri” Temasına İlişkin
Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Sanatçıların Pandemi Sürecinde Dijital Etkinliklerde Gerçekleştirilen Ücretli Ve Ücretsiz Etkinlikler İçin Düşünceleri	Ücretlendirme Olmalı	Devlet Desteği	K1, K10, K15,	4
		Olmalı	K16	
	Bilet Satılmalı	K1, K2, K4, K6, K7, K8, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16	13	
	Canlı Performans	Canlı Performans Olmalı	K5, K9, K16	3
	Belirli Süre Ücretsiz	Geçici Süreliğine Ücretsiz Olabilir	K7, K12, K15	3

Tablo 13 incelendiğinde 4 kod, 3 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 13’e yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Ücretlendirme Olmalı. “Geçim kaynağı sadece gösteri ve etkinlikse ücretlendirme elbette olmalı. Sürekli işimiz olmadığı için bu mutlaka olmalı. Devletin destek politikası olmalı. Hollywood, Broadway adını koyuyor ve fiyat belirliyor ama Türkiye’de öyle bir gelenek yok.” (K1). “Herkesin konserlerini Borusan, Tekfen, CRR gibi kurumlar uygun bir fiyattan ayırım yapmadan tüm videoları yükleyebilir. Konser salonunda uygulanan fiyatlandırmanın üstünde olmamalı. Sanata daha fazla destek olunmalı.” (K2). “Ücretlendirme mutlaka olmalı. Ülkemizdeki sorun; bu konularda dijital bir altyapımız yok. Vergilendirme sistemiyle iş farklı yöne gidiyor. Bunun için bir platform kurulmalı. Berlin Filarmoni örneği gibi; tüm arşivi ve yeni konserleri belli bir abonelik ücreti karşılığında izleyebiliyorsun.” (K4). “Etkinliklerime ücretsiz şekilde başladım. Hem destek hem eleştiri aldım. Piyasada ortama müzik sunmak ve bunun ulaşılabilirliği eleştirildi. İnsanların bu zor dönemde iyiliğe ve umuda ihtiyacı var. Böyle bir zamanda bunu ücretli yapsaydım burda benim sanat anlayışımın sorgulanması gerekirdi. Bir sektör yaratılmalı, dünyada buna bir türlü geçilemedi. Dijital biletlendirme olmalı. Bu yapılabilse en azından dijitalden hayatını kazananlara fayda olur.” (K6). “Eğer yapabilen varsa, alıcısı olan varsa bunu yapabilir. Ders verilebilir, oyunlar sergilenebilir. Ayıp değil, olabilecek bir şey.” (K8). “Ücretlendirilmesi normal. İnsanlar yaşamak zorunda. Bir tiyatro

oyunu gördüm geçenlerde, izlemek isteyenlere ücretli. Artık bu şekilde olacak herhalde. İzlemeden önce bilet alınıp izlenecek. Ücretsiz olması kurumların insiyatifine bağlıdır. Her türlü mümkün.” (K10). “Ne olursa olsun emeğin bir karşılığı olmalı.” (K11). “Ücretli olmalı çünkü bu bir emektir. Tanıtım için ücretsiz olabilir, geniş platforma yayılabilmek adına. Daha sonra bu dijital etkinlikler ücretlendirilebilir.” (K12). “Ücret politikası mutlaka olmalı. Müzik karşılığı olan bir şeydir. Hindemith bir zamanlar Türkiye’ye geliyor; rapor yazıyor. Raporunda müziğin Türkiye’nin her yerine Anadolu’ya vs. yayılması gerektiğini söylüyor ama cüzi olsa bile karşılığı olmalı diyor. Devlet yeni orkestralar oluşturmali. Meseleleri kökünden çözmek gerekir. Pandemiden sonra ‘her şey normale döndüğünde’ tarafını da düşünmek gerek. Müzik sendikası oluşturulabilir.” (K13). “Pandemide hep ücretsiz oldu etkinlikler. Kapitalist sistemin ana kriteri üreticiyi bedavaya çalıştırıp, ürünü pahalıya satmak. Devlet vergiyle ayakta duruyor ama çalışan da kazanmalı ki devlet de kazansın. Şu anda insanlar dijitaldeki etkinliklere para harcamak istemiyor ama ilerde bir platform kurulsa bu mümkün olur. Ben kazanmıyorum ama Youtube vs. üzerinden de kazananlar var.” (K14). “Ücretsiz etkinlik devlet ve kurum tarafından düzenlenebilir. Bir sanatçının maddi performans karşılığını üstlenip sanatçıya ödeme yapıp halka ücretsiz sunulabilir. Onlineda daha uygun fiyat politikası uygulanabilir. Çünkü salon ücreti yok, yol ücreti yok.” (K15). “Her türlü satıcının bir alıcısı vardır. Ücretsiz olan etkinlikleri tercih edenler olduğu gibi ücretliyi tercih edenler de var. Bu dönemde sanatçıların yaptığı, emek verdiği işlerin bir karşılığının olması gerektiğini düşünüyorum, sanatçı da insan ve hayatını idame ettirmesi gerek.” (K16).

Canlı Performans Olmalı. “Ücretsiz olmaz. Ayrıca bir besteci olarak eserlerimin dijitalden seslendirileceğine, canlı olması için gerekirse sonsuza dek beklerim.” (K5). “Pandemi sonrası dijital paylaşımların sanatçı emeğinin bedava algılanması için kötü olduğunu düşünüyorum. Şu anda her şey bir zorunluluk. Kaydedilmiş müzik, tiyatro bir süs, bir keyif ama aslının yerini tuttuğunu asla iddia etmememiz çok önemli.” (K9).

Geçici Süreliğine Ücretsiz Olabilir. “Ücretsiz olabilir ama şimdilik. Şu an herkesin ekonomik ve sağlık açısından durumu belli. Ama sonradan ücretli olabilir çünkü herkesin yaşamaya hakkı var. Ama 10 öğrenciye ders verildiğinde içinden 5 öğrenciye ücretsiz ders verilebilir. Bu desteği daha önce de yapıyordum, gerekirse yine yaparım.” (K7).

3.12. ON İKİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın on ikinci alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinde zorluk yaşayan sanatçılara destek olunması gerektiğini düşünüyor musunuz? Bu desteğin kapsamını açıklayın.” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 14. Katılımcıların “Pandemi Sürecinde Zorluk Yaşayan Sanatçılara Destek Olunması Gerektiğini Düşünüyor Musunuz? Bu Desteğin Kapsamını Açıklayın.” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Pandemi Sürecinde Zorluk Yaşayan Sanatçılara Yönelik Destek	Destek Olunmalı	Gönüllü Etkinlikler	K1, K12	2
		Büyük Şirketlerin Destekleri	K1, K11, K12, K15	4
		Devlet Desteği	K2, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16	13

Tablo 14 incelendiğinde 3 kod, 1 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 14’e yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Destek Olunmalı. “Tabii destek gerekli. Kendi adıma; Moda Sahnesi adına gösteri yaptım, gelir onlara kaldı ve böylece destek oldum. Zorunlu kirası, stopajı ve giderlerini karşılamak zorunda. Vicdanen bunu yaptım. Devlet tiyatroyu açmıyor, seyirciye izin yok ama stopajı öde diyor. Devlet birincil güçtür burada. İşçiyi de sanatçıyı da desteklemeli. İşyerlerinin kirası ödenmeli en azından. Büyük holdinglerin, kuruluşların sanatçıya hibe yapması gerekir. Devlet bunu vergiden düşebilir. Belediye yardımlaşmada rol oynayabilir. Uluslararası olarak da yardım desteği yaratılmalı. Açlığın vatandaşlığı yoktur. Canlı canlıya destek olmalı.” (K1). “Tabii destek olmalı. Avrupa’da Amerika’da pandemi bitene kadar kiralar ve masraflar karşılandı. Türkiye’de ‘çalın da bir değerlendirelim o zaman 1000 TL vereceğiz size’ dediler. Bu sanatçıya biraz ayıp oldu. Yapılacak yardım iyi düşünülmeli. Özel sektör patronlarıyla

birlikte bunun değerlendirilmesi lazım. Mart ve Nisan'a kadar en azından desteklenmeliydik. Bu konuda üzgünüm.” (K2). “Kesinlikle destek olunmalı ve bu konuda ısrarcıyım. Özellikle sahne sanatçıları çoğu işsiz. Müzisyenlerin çalıştığı mekanlar kapalı. Online etkinliklerle bir yere kadar çünkü her gün farklı bir online konser olmuyor. Böyle kaç platform ve kaç seyirci var, bu tartışılır. Yardımların yapılmasında en büyük güç devlet olmalı. Sözleşmeler yapılmalı, sigortalama yapılmalı. Emeklilik garantisi de olmuş olur. Sanatçılara özel emeklilik sistemi getirilebilir. Kurumda çalışmayanlar emekliliğini dolduramaz çünkü. İnsanların çoğu sefil halde.” (K4). “Zor zamanlarda herkes birbirine destek olmalı. Sanatçılar desteklenmeli. Bakanlık tarafından maaşlar ödenerek destek olunuyor, müzikseverler de desteklemeli.” (K5). “Destek olunması mutlaka gerekir. Hayatını sadece sanatla idame ettirenler var çünkü. Almanya örneğin; müzisyenlere destek oldu. Bizde de Kadıköy Belediyesi himayesinde Pandemi Orkestrası yaratıldı, ben de orada yer alacağım. Müzisyenlere maddi destek amaçlı bunu yaptık. Bu konu eleştiri de aldı; sağlık konusunda insanları riske atmamak adına. Konser yapmadan ücret dağıtılsın dendi ancak maddi desteğin karşılığında konser yapmanın doğru olduğunu düşünüyorum.” (K6). “Devlet her zaman sanatçıyı desteklemeli. Sanatçılara öldükten sonra değer verilmesi doğru değil. Sanatçılar gururlu olduklarından dolayı hiçbir zaman sesini çıkarmaz ve ihtiyacım var diyemez.” (K7). “Elbette destek olunmalı. Kapsam denince kriterler işin içine giriyor. Vergi borçları birikmiş tiyatrolar var. Oyalanıyor insanlar destek olunmaması için. Özel tiyatrolara destek yok. Vergi borcu olmayana destek oluyor devlet. Bu şekilde bir çözüme varılamaz. Türkiye’de bugün elmas yüzük almanın KDV’si yok ama sanata var. Akıl alır gibi değil.” (K8). “Destek olmalı ama sadaka gibi olmamalı. Değerlendirmeye tabi olmalı. 1000 TL’lik yardımın alay eder gibi bir şey olduğunu düşünüyorum. Üretim ve veri paylaşımı karşılığında bir destek olmalı. Kalıcı ve sürdürülebilir olmalı.” (K9). “Devlet desteği mutlaka olmalı. Sanatçının gücü bir yere kadar. Doğru kültür politikalarıyla desteklenebilir. Büyük şirket ve kurumlara iş düşüyor. Desteklerin artması gerekiyor. Hayat güvencesi önemli. Bu noktada herkes birbirine destek olmalı, birlik olup organizasyonlar yapmak gerek. Başta devlet olmakla.” (K10). “Tabii ki destek olunmalı. Belki birkaç şirket bir araya gelip bu destek sürecine katkı sağlayabilir. Toplumsal açıdan birlik olmalıyız bu konuda.” (K11). “Elbette destek olunmalı. Sanatçılar da birbirini desteklemeli. Halkın, devletin desteği önemli. Sosyal medyada çok konserler yapılmalı ve maddi yardımlar yapılmalı. Türkiye’de enstrümanını satan müzisyenleri duydum ve hayata tutunmak için hayatına son verenler bile var. Çok üzücü.” (K12). “Tabii ki destek olunmalı. Avrupa’da yapıldığı gibi sanatçılara aylık ödenek çıkarılmalı.” (K13). “Kesinlikle destek olunmalı. Sanatçı yaratıcıdır, makine değildir. Baskı yaparak her gün aynı şeyi tekrarlamaz. 1 yıl hiçbir

şey yapmayabilir. Oturur sadece düşünür. Örneğin; ressam Şolokov “Durgun Don” eserini 20-30 yıl kafasında oluşturduktan sonra 7-8 ay evden çıkmadan yazıyor. Yani yıllarca bunun birikimini yapıyor. Sonra roman haline getiriyor. Yemeği, ihtiyacı, masrafı var ve bu adam neyle yaşamalı? Bu yüzden tüm ülkelerin kültür bakanlıkları özel bir yasa çıkarmalı; sanatçıya destek olmalı. Tabii birkaç yıl sonra ne yaptığına dair rapor isteyebilir. Bir telefon icadı örneğinde; birçok kişiye maaş ödeniyor, uzun süre üzerinde çalışılıyor. Bu ödeme yapılmasa o kadar insan çalışamaz ve o ürün üretilemez ve satılamaz. Mühendise destek varsa, sanatçıya da olmalı. Toplumun en büyük zaafı, tüketiyor olmamız.” (K14). “Tabii ki dünyanın her yerinde sanat ve sanatçı koruyup kollanmalı. Çünkü sanatçıların devlette çalışmadığı sürece bir hayat garantisi yok. Bu insanların tespit edilmesi lazım. Eğitimli, eğitimsiz ve az eğitimli olarak gruplanabilir. Devletten destek verilmeli. Oyuncu sendikası da bu konuda bir şey yapmıyor. Sanatçıların peşine düşmüyor. Bunlar hepsi takip edilmeli. Eğitimli mi olmak önemli yoksa yetenekli mi? Ayıklamak gerekir. Sanatçılara kart çıkarılabilir. Netflix Türkiye’ye 4 milyon dolarlık bir maddi ödeme ayırdı ama bu meblağ kimlere ödendi?” (K15). “Kesinlikle destek sağlanmalı. Bu konuda ilk yetkili devlet mercileri olmalı. Ben Avusturya’da yaşamaktayım. Burada sanatçı, mimar, sporculara devlet tarafından bir destek sağlanmaktadır. Sanatçı fonları ve kurum kuruluşlar tarafından destek veriliyor. İptal edilen performansların seneye ertelenmesine rağmen şimdiden ödemeleri yapılmıştır. Bunlar çok önemli desteklerdir ve tüm devletler tarafından yapılmalıdır. Bu dönemde gördük ki en mağdur sanat ve sanatçılar.” (K16).

3.13. ON ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın on üçüncü alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Hızla dijitalleşen dünyada sanatın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 15. Katılımcıların “Sanatçıların, Dijitalleşen Dünyada Sanatın Geleceği Hakkındaki Düşünceleri” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Sanatçıların, Dijitalleşen	Dijitalleşme Olan Sanat Dalları	Seyircinin Evinden	K1, K5, K6, K7, K8, K9, K10,	11

Dünyada Sanatın Geleceği Hakkındaki Düşünceleri		Katılabileceği Sanat Dalları	K12, K13, K15, K16	
	Dijitalleşme Olmayan Sanat Dalları	Tiyatro	K1, K8, K13, K15	4
		Dans	K11, K13, K15	3
	Paylaşımın Artması	Teknolojik İmkanlardan Dolaylı Paylaşım Kolaylığı	K2, K4, K6, K8, K12, K13, K14, K15, K16	9

Tablo 15 incelendiğinde 4 kod, 3 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 15'e yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Dijitalleşme Olan Sanat Dalları. “Birçok sanat türü dijitalin bazı olanaklarına teslim oldu, bazıları da bunları kullandı. Sanat evrimleşecektir.” (K1). “Sanatın geleceği sıkıntılı. Dijitalin bu konuda bir günahı yok aslında, kültürsüzleşmenin, sıradanlaşmanın, cahilleşmenin buna zararı olacağını düşünüyorum.” (K5). “Her sanat akımına geçişte zorluk yaşanması normal. ‘Dijital sanat, sanatı öldürür mü?’ diye düşündüm, eğer öldürürse de buna ayak uydurmak gerekir diye düşünüyorum. Artık makinelerle yapılıyor her şey. Dünyada üniversitelerde bile daha dijital yöntemler kullanılıyor. Bu nedenle imzalı resimler azalacak, dijital çoğalacak. Gelecekte hiçbir koleksiyoner elinde imzalı resimler toplamayacak, bunlar azalıp dijitaldeki eserler çoğalacak. Dijitalde 3D heykeller bile yapılıyor. Eski sanat olmamasına, eski sanat adına üzüliyorum.” (K7). “Dijital sanatlar diye bir şey var, dijital sanat yapanlar da var ama nereye varır bilmiyorum. Bu bir ayak uydurma meselesi. Ayak uydurabilenler yapabilir. Yapamayanlar için zor olur ama bu hastalık bir gün bitecek ve herkes öz işine ve öz mekanına geri dönecek.” (K8). “Onu kimsenin bildiğini sanmıyorum. Geleceği biz yaratıyoruz. Bekleyerek olacak bir şey değil. Herkes kendine göre birtakım çözümler üretiyor. Umarım birtakım güzelliklerle gerçekleşir.” (K9). “Sanatın ve sanatçıların işi eskisinden daha zor olacak. Ulaşılabilirlik açısından kolaylık sağlarken hem de çeşitlilik de olacak. Ama sanat eskisi kadar önem taşıyacak mı bunu ben de merak ediyorum. Her şey eskisi gibi de sürebilir. Bundan daha kötüsü olur mu sanmam. Ama bundan sonra daha fazla talep de olabilir. Tahmini konuşuyorum çünkü ne olacağını kestirmek zor. Önceliklere göre sanatın yerinin ne olacağını merak ediyorum.” (K10).

Dijitalleşme Olmayan Sanat Dalları. *“Tiyatro ilkel kalacak gibi geliyor. Örneğin; Cd’den müzik dinlemek mümkün ama tiyatro seyirciyle var olan bir sanat türü, değişen, gelişen. İlkel kalmaktan yanayım. Bazı sanatlarda adresler ve derinlikler değişebilir ama ben yine de muhafazakarım, ritüellerim var. Sahneyi ve tiyatroyu ritüel gibi düşünüyorum. Hologramı evlerde seyrettirmek de mümkün olabilir belki. Biz sahnede gösterimizi yaparken seyirci de bunun 3 boyutlu halini izleyebilir belki. Biz bizi izleyenleri duyabilecek miyiz, hissedebilecek miyiz?” (K1). “Şu an bunu dansla daha iyi anlatabilirdim. Ama alanım dar. Dijital ortama geçtikten sonra birebir değerli seyirci ile etkileşimin mümkün olmayacağını düşünüyorum. Gitgide bu duygusal iletişim kopuyor gibi. İşin duygu tarafı kaçıyor gibi dijitalde. Bu üzücü.” (K11). “Evlerden izlenmeye devam edeceğini düşünmüyorum. Pop müzik sektöründe vs. yapılır ama her branşta olmaz. Artık tüm sanatçılar kendi reklamını sosyal medyadan yapabiliyor. Bazı şeyler eskisi gibi değil ama klasik müzik, caz müzik mutlaka canlı yapılmaya devam edilecek. Örneğin; caz konserlerimize gelen insanların çoğunun sürekli caz dinlediğini sanmıyorum. Gelen seyircinin %70’i caz dinleyicisi değil. Bir şekilde sosyalleşmek, orda bulunmak, görünmek amacıyla geliyorlar. Festivaller de aynı şekilde.” (K13).*

Teknolojik İmkanlardan Dolayı Paylaşım Kolaylığı. *“Daha üretken oldu insanlar, daha parlak olacak her şey. Çok şey öğrendik. Bu dönem de bitecek. Daha farklı susuzluk, açlık başlayacak. İnsanların birbirilerini egolarıyla ezmediği, daha paylaşımcı bir dönem geliyor diye düşünüyorum.” (K2). “Çok şey yapılabilir. Konsere gidemeyen, gitmeye vakit bulamayanlar için uygun bir ortam yaratılabilir. AKM kapanınca opera Süreyya’ya taşındı, bu da mesafe sorunu yarattı izleyici için. Böylece seyircinin kazanılması adına profesyonelce kayıtlarla dijital ortam buna uygun olarak geliştirilebilir. Hem de ihtiyacı olan sanatçılara da fon sağlanır ve kendi işimizi yaparak mutlu oluruz.” (K4). “Sanat her zaman olacak, ifade tarzı hep olacak. Bizim sanatımız canlı sanat, canlılar devam ettikçe yer alacağız. Dijitaldeki sanat ise kaçınılmaz dünyanın her tarafına kolaylıkla ulaşıyor. Bilgisayarlar, mobil ve diğer cihazlar bu aletler gerek kitap okuma, eğitim ve sanat iletimi anlamında önemli rol oynayacak. Bunu hiç hayal dahi edemedik. Her şey daha rahat olacak. Bilgi insanların eline kolay ulaşacak ancak kirliliği de ulaşacak tabii. Ben bu süreçte kendime sertifika programlarıyla kazanım sağladım. Dijital ürünler geliştikçe dijital yayılım da her alanda artacaktır diye düşünüyorum.” (K6). “Artık büyük salonlarda buluşamayacağız gibime geliyor. Dijitalde konserler, etkinlikler olacaktır. Hiçbirisi canlı olanın yerini tutmaz. Dünya kanımca yeni bir modele doğru gidiyor ve sanatsal çalışmalar da kendi yerini bulacak.” (K12). “Salvador Dali’nin gelecek sanat için bir tabiri var, onu şimdiye uyarlayarak söylemek gerekirse; geçmişimiz + bugünümüz =*

geleceğimiz. Geçmiş bileceksin ve bununla geleceğin yolunu çizeceksin. Bu formülü kullanmalıyız.” (K14). “Sanat nerdeyse insanlık tarihi kadar eski. Dijitale de dönecek, canlı da devam edecek. Hologramlarla, projeksiyonlarla, teknolojiyle desteklenerek. Kayıt başka canlı gösteri başka ama kayıt izleyeceksek sinema var zaten. Eskiden perdeler ellerle kapatılırdı şimdi tek tuşla oluyor. Her şey dijitale taşınmayacak. Canlı kanlı ayrı. Dijitalde her şey mümkün değil.” (K15). “Bu süreci önceden kestirmek çok zor. Çünkü teknoloji müthiş hızla geliyor ve sanatta da etkisi görülmektedir. Aynı zamanda yeni akımlar ortaya çıkıyor. Bir müzisyen olarak müzik açısından bu durumu değerlendirmek biraz zor.” (K16).

3.14. ON DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın on dördüncü alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sonrasında sanatsal etkinliklerin dijital mecralarda devam etmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 16. Katılımcıların “Sanatçıların, Pandemi Sonrasında Sanatsal Etkinliklerin Dijital Mecralarda Devam Etmesi Konusunda Düşünceleri?” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Sanatçıların, Pandemi Sonrasında	Alışkanlıklar	Gelenekselleşmiş Yöntemlerle Sahne Etkinlikleri	K1, K4, K5, K8, K9, K10, K11, K13, K16	9
Sanatsal Etkinliklerin Dijital Mecralarda Devam Etmesi Konusunda Düşünceleri	Teknolojinin Üretime Etkisi	Teknolojinin Üretime Olumlu Etkisi	K1, K4, K6, K7, K8, K12, K13, K14, K15, K16	10
		Dijital Sanatlar Eğitimi Verilmeli	K2, K7	2

Tablo 16 incelendiğinde 3 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 16’ya yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Gelenekselleşmiş Yöntemlerle Sahne Etkinlikleri. “Dijitalden devam etmesi insanları sıkıyor. Örneğin; ben daktilodan bilgisayara zor geçmiştim. Daktilo benim arkadaşım gibiydi. Uzun süre kabullenemedim.” (K1). “Tamamen dijital dönmek mantıklı değil. Sahne tozu, atmosferi çok önemli detaylar. Canlı ile dijital arasında büyük fark var. Sadece ekrana bakan bir buz parçası gibi, bu durum sanatını, icranı da etkiler ve iletişim kopukluğu olur.” (K4). “Devam edeceğini sanmıyorum. Sanatın başı dertte.” (K5). “Edecektir, kaçınılmazdır, önemli olan fiyatlandırma, erişim politikalarının ne olacağı. Olmasın diyemeyiz, önüne geçilemez. Gerçek olanın canlı olan olduğunu kanıtlayıp insanlara anlatabilmemiz lazım.” (K9). “Atmosfer ve seyirciyle bütünleşmenin yerini hiçbir şey tutamaz. O hissiyatı yakalamak dijitalde pek mümkün değil. Konsere gitme medeniyeti, localarda oturmak, güzel elbiseler giyinmek seremonisinin hissi başka.” (K10). “Kendim ve dans için olursa zor, yani olmaz. Sahnenin varlığı mutlak. Işıklar, sahne, perde. Yurtdışında yapılmış kayıtlar da izledik ama karşımda seyirci olması bambaşka bir his, büyüü ve bu çok önemli.” (K11).

Teknolojinin Üretime Etkisi. “Ama bilgisayara geçince teknolojiyle birlikte üretimim 10 kat arttı. Bu da bir gerçek. Şu anda bana sıkıcı geliyor, ne olursa olsun insanı görmek istiyorum.” (K1). “Olumlu düşünüyorum. Dijital dünyanın getirdiği yayılım alanı kaçınılmaz. Mutlaka dijital konserler de yayılacak. Bu konuda olumlu düşünüyorum.” (K6). “Bunu doğru bulmuyorum. Eğer sanat dijital ortam için yapılmışsa dijitalde yayınlanmalı ama yapılmamışsa bu sanata büyük ihanettir.” (K8). “Mutlaka devam etmeli. Bu boyuta gelmiş olayın hemen eski haline dönmesi beklenemez. Fiziksel engeli olanlar, imkanı olmayanlar artık evinden dinleyebiliyor etkinlikleri. Ücretli olarak yayınlanabilir. Bizler de çok etkinlik izledik. Bu da hoş. ‘Niye daha önce düşünemedik bunu?’ diye de düşünüyorum.” (K12). “Devam edebilir, tercih edenler de olur. Ben sürekli dijitalden konser olacağını düşünmem ama fiziksel olarak gidemeyenler için güzel bir seçenek. Kesinlikle yapılmalı. Güzel, kaliteli kayıtlarla yapılabilir. Örneğin; Berlin Filarmoni pandemi öncesinde kanalından kayıtlar paylaşıyordu ve şimdi de paylaşmaya devam ediyor.” (K13). “Sanırım pandemi bahane oldu, bu dijitalden etkinlikler zaten başlamıştı ve devam edecek. Biz şaşkına döndük ama gelecek nesil zaten bunun zirvesine çıkacaktır. Tabii bu süreçte temassızlık, tamamen mesafeli genel bir bilgi aktarımı olması ne kadar sağlıklı orası tartışılır. Bunun sonuçlarını sınavlarda göreceğiz.” (K14). “Yeni bir sektör oluştuğu için bazı insanlar buna devam edecektir. Önceden şehir dışından gelen öğrencilerle şimdi uzaktan online çalışmaya başladık ama online sistemin kalitesi tartışılır.” (K15). “Belli oranda dijitalde bazı etkinlikler devam edebilir ama bir canlı konser demek sadece müzik dinlemek değil; sosyalleşme, yeni insanlarla tanışmak, aynı atmosferde müziğin paylaşımı

dijitalle kıyaslanamaz. İnsan enerjisiyle birbirine bağlı varlıktır. Bu anlamda dijitalde sergilenen etkinliklerin asla gerçeğin yerini tutabileceğini düşünmüyorum.” (K16).

Dijital Sanatlar Eğitimi Verilmeli. *“Tabii devam edebilir. Konservatuarlarda çocuklara dijital sanatla ilgili eğitimler verilebilir. Teknolojik olarak nasıl çekim yapılmalı, kurgulama, paylaşım nasıl olmalı gibi konular öğretilmeli. Bizim hazırlıksız yakalandığımız bu döneme ve geleceğe çocukları hazırlamak açısından önemli.” (K2). “Artık önü kesilemez bunun, dijital sanat başını aldı gidiyor. Gençlerin de çok hoşuna gidiyor. Boyayı sıkmaktansa dijitalde çalışmak daha çok hoşlarına gidiyor. Biz bir resim yaptığımızda onun en az 100 eskizini yapıyoruz. Ama dijitalde bunlar geçerli değil. Dijitaldeki sanatçıların da klasik eğitim almalarını çok isterim. Bazı kolaylıklar haksızlık gibi geliyor.” (K7).*

3.15. ON BEŞİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın on beşinci alt problemi çerçevesinde katılımcılara “Pandemi sürecinde sanatsal faaliyetlerin sosyal medya mecralarına taşınması hakkında ne düşünüyorsunuz? Böyle bir zorunluluğun kültür ve sanat faaliyetleri için olumlu ve olumsuz yanlarını açıklayınız.” sorusu sorulmuş olup, bu kapsamda birinci alt probleme yönelik bulgular ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 17. Katılımcıların “Sanatçıların, Pandemi Sürecinde Sanatsal Faaliyetlerin Sosyal Medya Mecralarına Taşınmasına Yönelik Düşünceleri” Temasına İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Katılımcı	f
Sanatçıların, Pandemi Sürecinde Sanatsal	Sosyal Medyanın Sanat Üzerindeki Olumlu Etkileri	Seyirciye Kolay Ulaşmak	K1, K2, K4, K6, K7, K8, K10, K13, K14, K15, K16	11

Faaliyetlerin Sosyal Medya Mecralarına Taşınmasına Yönelik Düşünceleri		Seyirci ile Etkileşim	K1, K8, K16	3
	Sosyal Medyanın Sanat Üzerindeki Olumsuz Etkileri	Ev Ortamı	K1, K8, K16	3
		Seyircisiz Etkinlikler	K5, K11, K16	3
		Hızlı Tüketim	K9, K16	2

Tablo 17 incelendiğinde 5 kod, 2 kategoriden oluştuğu görülmüştür. Tablo 17'ye yönelik katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Sosyal Medyanın Sanat Üzerindeki Olumlu Etkileri. *“Bu bir zorunluluk olduğu için kendimizi orada var ediyoruz. Ama seyirci ve sanatçı açısından riskleri de var, kolay elde etme hali var. Hiçbir zaman canlıdaki vizyon, ekranda yaratılamayacaktır. Sahnenin havası, ilk ‘gong’un sesi, hafif öksürüklerin kesilmesi, sandalyenin gıcirtısı ve sessizlikle takibiniz hiçbir zaman dijitalde olabilecek bir şey değil. Canlı sanatın bir büyüğü var, bu durum yapanı da sorumsuz kılıyor.”* (K1). *“İstanbul Devlet Opera ve Balesi’nin Instagram sayfasından örneklemem gerekirse; her gün paylaşım yapılmadığı takdirde takipçi sayısının düştüğünü gördük. Paylaşımlara çok ilgi gösterildiğini gördük. Sosyal mecralarda bunları paylaşmak halkın isteğidir aslında. Paylaşımlar oldukça talep arttı. ‘Gelemesek de ne güzel oldu bu paylaşım’ dedi seyirci. Sahnede gördükleri sanatçıların ev halleri, motivasyon konuşmaları insanlara iyi geldi. Gençler için ve hepimiz için bu sürecin geçeceğini ve sağlıklı olduğumuz için teşekkür etmek gerektiğini düşünüp umutlu olmalıyız. Belki de farklı bir meslek yapmak zorunda kalabiliriz. Maaş yatmasa da üretmeye her zaman devam etmemiz gerekir.”* (K2). *“Sosyal medya reklam yapmak için iyi bir araç. Sosyal medyanın yerinde ve aktif kullanılması mantıklı. Seyirciyle bağlantı elde ediliyor. Sadece reklam amaçlı olmakla, emeğe haksızlık yapılmadan kullanılabilir. Eserlerin tamamının değil, yalnızca bir bölümünün paylaşarak emeğe saygısızlık etmeden sunulmasını doğru buluyorum. Bu emeğin bir karşılığı var. Sanatçı da insandır sonuçta.”* (K4). *“Olumlu yanları vardır. Tek iletişim ağız telefon, televizyon ve akıllı cihazlar. Bütün insanlar buna sahip, köylerde yaşayanların bile akıllı cihazı var. Sürece*

dahil olmayanlar hayatta kalamıyor. Tüm bilgilerden haberdar olmak istiyorsak bunlara sahip olmak zorundayız. Bu nedenle olumlu düşünüyorum.” (K6). “Pandemide hoşuma giden şey; her alanda mesela müzeler, baleler, hepsini sanalda gezmemiz oldu. Bu devam ederse sanaldan da faydalanabiliriz. Ama hiçbir şey net değil, havada konuşuyoruz. Daha önce başımıza gelmediği için.” (K7). “Ne kadar çok insana ulaşırsak o kadar iyi. Sosyal medyanın gücü inkar edilemez. Bu kolaylık ve rahatlık kimilerinde tembellik yaratabilir ama olumsuz yanını görmedim, tam tersi çok insana ulaşmak için bir vesile.” (K10). “Zorunluluk değildir, sosyal medyayı ve dijitali faydalı taraflarıyla kullanabilirsek ne ala. Müzisyenler kendi eserlerini, sanatsal faaliyetlerini sosyal mecralarda yerleştirmeli elbette. Günümüzdeki sistem bu olduğundan ötürü bu yapılmalı.” (K13). “Toplumsal bir deney yapılmıştı; meşhur kemancı Joshua Bell metroda çalışıyordu. Sade bir kemancı gibi görüntü vermesinden ötürü pek bir ilgi çekmemişti. Ancak sanatçı bir marka gibi sunulduğunda ve sahneye çıktığında iş değişiyor. Toplum sosyal durumuna göre değerlendiriyor sanatçıyı. Burada altyapıda sorun vardır. Başka bir örnek; koltuk bir tasarımdır, hem mühendislik hem estetik kavram içerir. Bunun altyapısını oluşturanlar bunun estetiğini de yapıyorlar. İnsanlar için sanat biraz basite indirgenmektedir. Bu onu gösterir ki toplum sanata yeteri değeri veremiyor, duyarlılık ve anlayış olarak böyle eğitilmemiş. Sanat eseri belki zorlu bir mekanda yapılmıştır ama sunumunun nerde olduğu da önemli olabiliyor. Bu da satış politikasıdır. Pahalı olanın iyi olduğunu sanma anlayışından bahsediyoruz. Burada hem kandırmaca var hem de kalite var. Görseli ya da yaşam ortamı kalitesiz olan ortamda da değerli eser ortaya çıkabilir. Güzelliği ortaya çıkaran da sıkıntılar olabiliyor.” (K13). “Olumlu yönlerinin hiç olmamasından iyidir derim. Oturduğumuz yerden bazı şeyleri yapmamız güzel. Zamanı kısaltıyoruz. Dijitalin en etkin tarafı bu. Bir şeyleri kolaylaştırmak için işe yarıyor. Psikolojik tarafları, dijitalde teknolojik olarak eksik tarafları da var.” (K15). “Olumlu ve olumsuz birçok etkisi olabilir. Artık dünya küçük bir yer haline geldi. Bugün paylaştığınız bir müzik veya bir eser anında Japonya’da, Afrika vs. her yerde dinlenebilir ancak her türlü içeriğin bir arada paylaşılıyor olması dijital bir çöplük de yaratmıştır. Bir anlamda da herkese bir özgürlük doğmuş, herkes kendi basınını, medyasını yaratma şansına erişmiştir. Bunu kendi avantajına kullanabilme kişinin kendine bağlıdır. Ama birçok anlarda da kalitesiz içeriklerin toplumun belli bir kesiminden destek görerek hiç hak etmediği şekilde ortaya çıkıp, hak etmediği şekilde destek gördüğünü görüyoruz. Ama yine de insanoğlu kaliteye değer veren bir varlıktır. Bu anlamda zaman gerçek sanat eserlerini görebilmemiz için bir süzgeçtir. Bunu zamanla göreceğiz. Zor bir süreçten geçiyoruz. Özellikle sanatçılar açısından sorular doğan bir süreçten geçiyoruz. Umarım bunlara yakın zamanda cevap alabileceğiz.” (K16).

Sosyal Medyanın Sanat Üzerindeki Olumsuz Etkileri. “Siz gösteri yaparken insanların çay koyması, ihtiyaç gidermesi sanata bakışı da etkileyebilir. Geri bildirim alamadığımız bir yerdeyiz. Sinema gibi. Her zaman bir yabancılaşma olacaktır. Artısı; çokluğa ulaşılabilirlik tabii ama duygular da standartlaşıyor ancak bir şekilde yolumuzu bulacağız.” (K1). “Müzikten başka bir şeydir o, zevk alamazsın. Maskeli oturma düzeni olan az seyircili salon zevk vermez.” (K5). “Ben çok olumlu etkiler olduğunu düşünmüyorum.” (K8). “Olumsuz yanı bedavacılık kültürünün oluşması tehlikesi. Pandemi sonrası salona gelecek insan sayısını artırmaya yönelik ne yapabiliriz, bunu düşünmeliyiz.” (K9). “Sanatsal faaliyetlerin ve sanatçıların kısıtlandığını düşünüyorum. Duygusal kopma olduğu için dijitalde tamamen geçmenin çok zor olacağını düşünüyorum. İnsanlar kendisini yavaş yavaş hazırlıyor, belki de oraya doğru gidiyoruz ama bundan sonra temsillerimiz olacak mı, nasıl olacak gibi düşünceler var. Bu durum 35 yaş üzeri dansçıları da zorluyor. Sakatlığı olanlar, pratik yapmayanlar için. Sanatımı çok seviyorum ve zor bir dönemden geçsek de sağlıklı olduğum için en azından şükrediyorum. Sanat adına bunları konuşmak beni duygusallaştırıyor. Ancak biz sahnede var oluyoruz, nefes aldığımız yer orası. Umarım sahnelere geri döneriz.” (K11). “Olumlusu hepimiz evdeyiz ve herkesin dijitalde ulaşılabilirliği var ama olumsuz tarafı; biz canlı elektriği, paylaşmayı, iletişimi seviyoruz. Ama dünyanın zor zamanlarında sanatçılar hep bir şeyler yapmıştır ve yapacaktır zaten. Madem dijitalde girdik, varsın sanat böyle devam etsin. Bir yola girdiysek bu taşlar yerine oturacaktır. Müzik elbette zor dijitalde ama oturduğumuz yerden konfora da ulaşabiliyoruz. Artık kitapları karıştırmak yerine dijitalden birçok şeyden faydalanmak mümkün. Tabii ki eski günlere dönmeyi de çok isterim. Arkadaşlara, öğrencilere kavuşmayı çok isterim. Robotlaşıyor gibiyiz. Kutuda gibiyiz. Akıl sağlığımızı korumalıyız.” (K12).

4. SONUÇ YERİNE

Bugün 2020 yılında gerçekleşen belirsiz bir dönem nedeniyle olumsuzlukların yanı sıra hem sanat ve sanatçı olgusunu ve durumun evrileceği müspet ve menfi tarafları düşünmeyi bırakmamalıyız. Tarihte, sanatçıların geçinebilmek için kendi mesleğinden başka ek işler yaptıklarını, ders verdiklerini ve kısacası geçim sıkıntısı hikayelerini her zaman duymamızdan ötürü pandemi sürecinde yaşanan olumsuz süreç çoğu insana sürpriz olmadı. Birçok müzik ustalarının, kralların ya da zenginlerin siparişine göre besteler yazdıklarını, çoğu bestecinin, ressamın, kısacası sanatçıların ders vererek geçimini sağladığını düşünmek gerekirse, her devirde mağduriyet yaşayan sanatçılar olduğu gibi bugün de bulunmaktadır.

Dijital dönüşüme, sanatını teknolojik ve dijital araçlar ve sosyal ağlar aracılığıyla icra edip sergileyen sanatçıların bakış açısından bakmak gerekirse; sınırlamaların ortadan kalktığı, örneğin bir ressamın dijital bir sergi açması ya da bir müzisyenin enstrümanı ile konser gerçekleştirerek anında tüm dünyaya ulaşabilmesini sağlayan bir oluşumdan bahsetmek doğru olacaktır. Fiziki mekanlarda seyirci, dinleyici ve katılımcılarla buluşan ve alkışlanan sanatçıların dijital ortamda insanların, topluluğun tepkilerini anında alamaması ya da farklı şekillerde alması ise işin manevi, psikolojik ve ruhsal tarafları. Dönüşüm çerçevesinde Covid-19 döneminin başlamasıyla birlikte tüm dünyayı etkisi altına alan yepyeni dijital bir dönemin tohumları ekilmiştir.

En büyük zenginliğin fiziksel ve zihinsel sağlığı koruyabilmek ve bir şekilde günü kurtarmaya çalışmak olduğu Covid-19 döneminde, bu tez çerçevesinde sanat ve sanatçı faaliyetlerinin yanı sıra dönemin gelişimine ve geleceğine ilişkin olaylar ve raporların yanı sıra sanatçıların, yaratıcıların kişisel fikirleri incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu dönemde sanatçıların gayesi, hayatta kalabilmeye çalışmanın yanında yaratıcılık ve kişisel gelişime yönelebilmek ve gerekirse başka yollara başvurarak belirsizliklerle dolu geleceğe yatırım yapabilmek olmaya devam ediyor. Dünyanın farklı ülkelerinde yapılan araştırmalar sanatçıların pandemi dönemindeki çaresizliğini büyük ölçekte kanıtlar nitelikte. Covid-19'un ağır ekonomik boyutlarıyla birlikte çoğu sanatçı mesleği dışında işlere yönelmiş, bunun yanında çoğu sanatçı sesini, dijital platformlardan online etkinlikler, canlı konserler ve sergiler gerçekleştirerek duyurmaya çalışmış ve halen de duyurmaya devam etmektedirler.

Covid-19 dönemiyle birlikte başlayan birçok kültür ve sanat faaliyetinin kaderinin, her zaman için dijitale tabi olup olmayacağını zaman ve gidişat belirleyecek. Pandemi dönemiyle birlikte birçok kuralın keskin bir şekilde yıkılıp yeniden yazılacağını zamanla daha iyi anlıyoruz. Bunun yanında yazılım, yapay zeka ve eğitilip öğretilen robotlar da günümüzün, geleceğimizin sanat anlayışında ve sanal sanatta büyük rol oynayacağı benziyor. Makine zekası ise sanat akımlarını baştan sona değiştirebilecek bir güce vakıf olabilir.

Covid-19 döneminde zaman kavramı da değişime uğradı ve fikirden fikre anlamı değişti. Kimisine göre evde zaman geçirmek, evden dışarı kısıtlı zaman çerçevesinde çıkmak, istediğin yere istediğin zaman gidememek özgürlüğünün kısıtlanması olarak algılansa da bunu kabullenip kişisel gelişim adına faydalı değerlendirenler de olmuştur. Çünkü özgürlük konusunun zaman ve mekan algımızla da ilişkili olduğunu söylemek gerekir. Makinelerin, yapay zekanın ve robotların işe dahil edilmesiyle, dijital sanatın gelişiminde sorgulanması gereken; “Sanatta ilhamın ve duygunun yeri tam olarak nedir?” sorusunu sormak da yerinde olacak ki, bence sanatın temeli; duygu, düşünce ve ilhamla birlikte kültür ve birikimdir. Maneviyatı ve yaşanmışlığı olmayan ve sistemsiz yüklemeye çalışan bir cihaz (robot), yaratıcı ve üreten insanın yerini ne kadar alabilir ve en kabul edilen ve sevilebilecek neler yapabilir ve karşı tarafa nasıl bir haz ve keyif yaşatabilir?

Bir diğer soru olarak şunu da düşünmekte fayda var; “Sanat eserleri ancak insan eli, ilhamı, yeteneği ve zekasının sonucu yaratılabilir” algısı yakın gelecekte yapay zekâ ve robotlar aracılığıyla sanatın başka bir boyuta taşınabileceğinin ve insanın yerini alabileceğinin habercisi olabilir mi? Henüz olmayacağını kesinlikle söyleyebiliriz. Çünkü buna alışmamış bir insan temelli dünyada yaşamaktayız ve robotların yaratıcı, anlatımsal, teknolojik ve yapısal taraflarında daha çok gelişim göstermeleri, geliştirilmeleri gerektiği gözle görülebilecek bir gerçek. Bu da insan zekasının ve yaratıcılığının elinde. Ancak gelecek nesiller buna alışkın bir dünyaya göz açacağı için şimdiki gerçeklerin gelecek zaman için geçerli olmayacağını kesin olarak söyleyebiliriz.

Bugün hem şirketlerce hem özel kişilerce ve aynı zamanda devlet tarafından desteklenmesi gereken sanatçıları güvence altına almak adına yapılacak çalışmaların sanata ve sanatçıya büyük destek sağlayacağını söylemek gerekir. Sanatçıların icralarını halka dijitalden ücretsiz sunması halkla sanatı daha fazla buluşturmada işe yarar gibi görünse de birçok sanatçı tarafından ürkütücü kabul edilmekte ve sanatın geleceğini ve yüzyıllardan beridir alışlagelmiş

icra ediliş şeklini tehdit etmektedir. Çünkü sahne tozunu yutmuş, fiziki olarak seyirci, izleyici ve dinleyiciyle birleştiği o tadı ve keyfi almış bir sanatçının ve yaratıcının, alışkanlıklarından kurtulup yeni bir bakış açısı kazanması, hemen gerçekleşmesi olağan bir durum olmayabilir. Ancak dijital dönüşüme ayak uydurabilenlerin hayatta kalabilmesinin daha kolay olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu noktada üniversitelere, okullara, konservatuarlara ve farklı meslek gruplarına önemli görevler düşüyor; çünkü sanatçıların dijitali en etkin şekilde kullanabilmeleri için ciddi bir (teknoloji ağırlıklı ve gelecek odaklı) eğitimden geçmeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra bu alanda sanatçıların birbirini eğiterek ve faydalı tecrübelerini paylaşarak destek sağlamaları sanatın geleceğine ışık tutacaktır.

Birinci alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; bir sanatçının ekonomik refahının sağlanması şarttır. Devletler, kurumlar ve özel kişilerce bu konuda çalışmalar yapılması ortak görüştür.

İkinci alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; pandemi nedeniyle kültür-sanat faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmiştir. Birçok görüş, gerekli tedbirler önceden alınmış olsaydı kültür-sanatın bu kadar etkilenmeyeceği yönündedir.

Üçüncü alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; pandemi sonrası canlı etkinliklerde bir çoğalma olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında dijitaldeki etkinlikler de var olmaya devam edecektir.

Dördüncü alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; Covid-19 sürecinin sanatçılara psikolojik etkisi, özellikle süreç başlangıcında olumsuz yönde olmuştur. Pandemi süreci ilerlerken herkes bu duruma alışmaya çalışarak, kendi halinde bir çare aramaya ve bulmaya çalışmıştır. Zorunluluktan ötürü evde kalmak, işsizlik ve gelecek kaygılarının intihara sürüklediği müzisyenlerin hazin sonu sanatçıları çok üzmüştür.

Beşinci alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; sanatçılar genellikle kendi iç dünyaları olan ve evde çalışabilen insanlar olduklarından dolayı, bu süreç birçoğunu olumsuz etkilememiş ancak yaratıcılık anlamında doğayla ve insanlarla bütünleşmeyi özlemle anmakta olduklarını söylemişlerdir.

Altıncı alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; dijitalde yapılan eğitimde (teknolojik, müziksel, manevi ve duyu yönünden) çok eksikler olduğunu, sanat eğitiminde fiziksel temasın çok önemli olduğunu ve sanat alanındaki birçok branşın dijitalden öğrenilmesinin mümkün olamayacağını söylemişlerdir.

Yedinci alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; bu sürecin, daha da devam etmesi halinde psikolojik, ekonomik ve toplumsal olarak dünya genelinde bir buhrana dönüşeceği yönündedir. Bunun yanında susuzluk, açlık gibi yeni krizlerin oluşabileceği öngörülmektedir.

Sekizinci alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; sanatçıların genellikle kendileri başbaşa kalmasından ötürü, bu sürecin sanatçıların yaratıcılığı konusunda olumlu ve olumsuz etkileriyle birlikte, özellikle pandemi dönemini anlatan eserler ve farklı ürünler ortaya çıkaracağı yönünde olmuştur.

Dokuzuncu alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; pandemi sürecinin sanatçılar üzerinde dijitalleşme konusunda bir baskı yarattığı yönündedir.

Onuncu alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; pandemi sonrasında dijitalde ayak uydurmanın, sanatçılar açısından olumlu bir durum yaratacağı ve yepyeni bir döneme geçildiği yönünde olmuştur.

On birinci alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; dijital etkinliklerin mutlaka ücretlendirilmesinin gerektiği ve bu durumun sanatçılara ekonomik anlamda olumlu yansımalarının olacağı yönündedir.

On ikinci alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; pandemi sürecinde zorluk yaşayan sanatçılara mutlaka destek olunmalıdır. Küçük örgütlenmelerden büyük kurumlara ve devlet desteğine kadar kapsamlı ve sürekli olması gerektiği düşünülmektedir.

On üçüncü alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; sanatçılar yeni bir dönemin başlamasıyla dijital dönüşümün inkar edilemez bir gerçek olduğunu ve dijitalden en faydalı şekilde yararlanılması gerektiğini düşünmektedir.

On dördüncü alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; sanatsal etkinlikler pandemi sonrasında dijital ortamda ve canlı şekilde birlikte devam edecektir.

On beşinci alt probleme yönelik sanatçılarımızın verdikleri cevaplara göre; sanatçılar pandemi sürecinde sanatsal faaliyetlerin sosyal medya mecralarına taşınması hakkında hem olumlu hem de olumsuz düşünmektedirler.

Yaratıcılık, üretim, çalışma ve kendiyle baş başa kalma anlamında birçok sanatçının uzun zamandır arzuladığı bir evde kalma fırsatının pandemi döneminde yaranmış olduğunu da atlamamak gerekir. Elbette sanatçı olmak dışa dönük olmaktır aynı zamanda, sosyalleşmektir ve ilham almaktır doğadan, insan ilişkilerinden veya herhangi bir yaşanmışlıktan. İlham konusuna değinmişken şunu da söylemekte fayda var; tarihte çoğu sanatçıların eserlerini yaratmak için ilhama ihtiyaç duyduklarını bilsek de, şimdi dijital dönüşümün, dijital sanatın ve gelecek kaygılarının varlığıyla tam olarak bunun her çalışmayı yaratma ve ortaya koymada gerekli olacağını söylemek doğru olmayacaktır.

2020 yılının Aralık ayı başında gerçekleştirdiğim solo piyano resitalimde salonda yeni oturma düzeni (iki boş koltuk, bir dolu koltuk) uygulanmaktaydı. Belirsiz devam eden pandemi süreci boyunca ve sonrasında salonlar uzun bir süre bu düzende kalacak veya tamamen kapanacak gibi görünüyor. Böyle düzenlenmiş bir salonun görünümü sanatçılara da farklı duygular yaşatmaktadır.

Her sanat dalı için belirtmek doğru olmasa da; dijitale ayak uyduramayan, çaba göstermeyen sanatçıların istihdam sorunlarıyla karşılaşacağını tahmin etmek olası.

Makinelerin, yapay zekanın ve robotların işe dahil edilmesiyle, dijital sanatın gelişiminde sorgulanması gereken; “Sanatta ilhamın ve duygunun yeri tam olarak nedir?” sorusunu sormak yerinde olacak ki, bence sanatın temeli; duygu, düşünce ve ilhamla birlikte kültür ve birikimdir. Maneviyatı ve yaşanmışlığı olmayan ve sistemsiz yüklemeye çalışan bir cihaz (robot), yaratıcı ve üreten insanın yerini ne kadar alabilir ve en kabul edilen ve sevilebilecek neler yapabilir ve karşı tarafa nasıl bir haz ve keyif yaşatabilir?

Genetik kodlama, yetenek, büyüüp beslendiğin çevre ve kültür, insanın yetişmesinde önemli ve etkili faktörler olduğu gibi, eğitimle gelişen profesyonelliği de katarsak (tarihte akademik

eğitim almayıp güzel sanat eserleri üreten sanatçılar da var) “insan”, sanatın en etkili yaratıcısıdır demek yerinde olabilir. Ancak bu dönemde dijital dünya aracılığıyla tüm sanatseverlerin sanatla daha fazla i ie olduklarını görmek oldukça sevindirici olsa da “Bu kolay ulaşılabilirlik sanatı ve sanatçı emeğini daha da ucuzlaştırıyor mu?” konusunu da tartışmakta fayda var. Tüm sanat dalları için tüketicisi (diğer bir tabirle katılımcı) davranışlarını ele almak ve sanat piyasasının gidişatını ve dijital platformları buna uygun şekillendirmek sürdürülebilir sanat adına fayda sağlayacak ve böylece sanatçı hakları da korunmuş olacaktır.

Ulusal ve Uluslararası düzeyde yardım fonları, yönetimler, şirket ve özel bağışçıların iş birliğiyle sanat ve sanatçı desteklenmelidir. Tarih boyunca öldükten sonra yarattıkları eserlerinin yüksek meblağlara satıldığı sanatçıları düşünmek gerekirse; sanatçılara sağlığında değer vermek gerektiğini ve böyle hassas bir dönemde özellikle korunup desteklenmesi gerektiğini de unutmamak gerekir. Ayrıca kültür-sanata yeni bir bakış açısı geliştirilerek; bu konudaki kanuni eksiklikler giderilmeli, sektör paydaşları arasındaki iletişim geliştirilmeli, sigortasız insan çalıştırılmamalı, sektör zayıflıklarından ders çıkarılarak yeni üretim ve dayanışma modelleri oluşturulmalıdır. Genç kuşağı anlamak ve üretime ve yönetime entegre etmek de oldukça önemlidir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde yardım fonlarının yaratılıp, yönetimler, şirketler ve özel bağışçıların iş birliği ile sanat ve sanatçıların desteklendiği daha yaşanılabilir bir dünya yaratmamız gerekir. Sanatın varlığı toplumları iyileştirir. Sanata ve sanatçıya verilecek destek ve değer toplumu yüceltir. Çünkü sanatçı var oldukça sanat da var olacaktır.

KAYNAKÇA

- Çelik, F. (2020). *Pandemi sürecine sanatsal bakış*. Oggusto.
- Çepni, S. (2018). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş* (8th ed.). Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.
- Durgun, D. Ö. (2020). *Sanat dünyasına Covid-19 molası*. Boğaziçi Üniversitesi.
- Ece, Ö. (2020). Pandemi Sırasında ve Sonrasında Kültür-Sanat. *TRT Akademi*, 6(10).
- Haberler. (2020). *İngiltere’de balet ve balerinler dansa da “sosyal mesafe” koydu*. Haberler.Com. <https://www.haberler.com/ingiltere-de-balet-ve-balerinler-dansa-da-sosyal-13705190-haberi/>
- Hurley, C. (2020). *COVID-19’un sanatçılar üzerindeki yıkıcı etkisi*.
- İKSV. (2020). *PANDEMİ SIRASINDA KÜLTÜR-SANATIN BİRLEŞTİRİCİ GÜCÜ VE ALANIN İHTİYAÇLARI*. İKSV. https://www.iksv.org/i/assets//iksv/documents/Pandemi_Sirasinda_Kultur_Sanatin_Birlestirici_Gucu_ve_Alanin_Ihtiyaclari.pdf
- IndependentTürkçe. (2020). *Pandemi nedeniyle salonları kapatılan New York Filarmoni Orkestrası sokağa indi*. Türkçe, Independent. <https://www.indyuturk.com/node/239101/yaşam/pandemi-nedeniyle-salonları-kapatılan-new-york-filarmoni-orkestrası-sokağa-indi>
- Karasar, N. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (34th ed.). NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK.
- Kesendere, Y. (2018). *Bursa’da Özengen Keman Eğitimi Alan Bireylerin Keman Eğitimine Yönelik Video Desteği Kullanımının Etkilerinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kesendere, Y., Sakin, A. Ş., & Acar, A. K. (2020). Educators’ views on online/distance violin education at Covid-19 outbreak term. *Journal for the Interdisciplinary Art and Education*, 1(1).
- Kotaman, M. (2020). *Sanatın Yeni Şekli: Dijital Sanat*. <https://www.kotaman.com/sanatin->

yeni-sekli-dijital-sanat/

Seçkin, A. (2020). *Covid-19'dan Sonra Sanat Piyasası*.

<https://mag.bilgi.edu.tr/tr/haber/covid-19dan-sonra-sanat-piyasasi/>

Şişman, Y. S. (2020). *Pandemi Tuvale Nasıl Yansiyacak?* Hürriyet.

<https://www.hurriyet.com.tr/mahmure/yazarlar/sibel-yasar-sisman/pandemi-tuvale-nasil-yansiyacak-41519937>

